1937

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

М. Бутович

Ч. 6.

Opłata pocztowa uiszczona gotowką.

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
IX. Річник

ЧИСЛО 6 | ЧЕРВЕНЬ | 1937

Артилерія С. С. в поході.
Світлина з Історії Січових Стрільців „Золоті Ворота", якої друк закінчує саме Вид-во „Червона Калина".

ОСИП МОШУРА

СЕЛО

(Лист з Великої України).

Запались могилки, засипались окопи;
боронить нив від диків кільчастий ржавий дріт,
що з ліса йдуть на штурм в бульби, в вівсяні копи.
Могутній час загладив сліди крівавих літ.

Та в тихому селі не втих ще брязк заліза,
і вабить юне серце війни димний фантом:
Ось, — хлопець молодий з обрізаного кріса
у ранок великодній застрелився жартом.

Хоч тихо снить село, та спокій цей зрадливий:
Нам пахне духом крови липневий млісний мед,
і в шумі й блискавка́х розгуканої зливи
нам грюкають ґранати й татака кулемет...

Коли б лиш знов земля вогнем війни зайнялась, —
вмить шанцем нездобутим тут стане кожний пліт,
добудем з дряних шоп, — таємних арсеналів, —
гармати, кулемети, рушниці та шаблі!

ФРАНЦ КОКОВСЬКИЙ

ПРОЛЬОҐ

виголошений на святі Стрілецької Пісні в Бережанах у 1936 р.

Далеко-далеко чути рев гармат та клекіт скорострілів під мельодію пісні „В горах грім гуде“.

По вік — здавалось — зник мистецький хист,
затихла пісня, в крові заціпіла,
під грюх рушниць, під рев гармат,
розпалених ядер зловіщий свист,
як проти брата станув рідний брат,
як вся земля дрижала і тремтіла —
а Україна наша гомоніла!

Замовкла пісня, а порваних струн
здавалося, ніхто не зможе навязати.
Героїв трупи в землю йшли без трун
і згарищем диміли людські хати.
На пожарищах вив суворий вітер
і плакали голодні діти.

Із віддалі несеться пісня „Журавлів“. Напочатку вона дуже тихенька, пізніше кріпшає.

Нараз із далі, зза карпатських зворів
тихенький відгук пісні прилетів, —
і ми почули: архангельським хором
в повітрі плила пісня Журавлів.
Далеке, тихе, пресумне „кру-кру“
слав син до мами: „крилонька зітру“.

Що діялось тоді у нашій груди,
(із дерева надій вниз падав лист пожовклий!)
цього ніхто до віку не забуде,
хіба, що сам на віки вічні змовкне.
Та ні, і там, в далекому засвіті
ще пісня ця буде йому звеніти.

Пісня „Журавлів“ вмовкає. З далека несеться мельодія „Червоної Калини“.

Нараз — чи сонце там ясніше стало,
чи може хто вспів друге засвітити?
Нове життя до наших жил вливалось,
зачала кров змінятися, пяніти,
ніби вогню нам хто у серце кинув:
це ми почули „Червону Калину“.

Стрілецька пісне! Твій безмежній чар,
Твоя безкрая, незабутня сила
у кров влила нам негаснучий жар,
до лету рвала знемощілі крила,
ставала вказником дороги
до Перемоги!

Тоді жалям поставили ми межі,
тоді скінчились плач, туга, зітхання,
бо гордо йшли по згарищах пожежі,
стрільці, а ждало їх ясне світання.

Сиґнал трубки. Чути пісню „Хлопці, алярм!“

І хоч на них „в три шляхи наступали“,
ішли, а очі ясно їм сіяли.

І по подільських по ланах, широких,
по диких зворах, по степах безкраїх,
що не проглянуть їх і людським оком,
ішли стрільці на смерть, на бій, на рани,
голодні йшли, в полатаній свитині, —
їм маяли прапори жовто-сині.

З далека чути мельодію пісні „Ой та зажурились“.

В тім знову щось... чи це порвались струни,
чи голоси втомилися, зніміли?
Пройняв нас жах холодний мов від труни,
пройняв нас жах і ми німі тремтіли,
мовчали ми, а сльози нас давили,
бо там вони — „ Збруч річку проходили!“
Та лиш на мент зневіра нас здавила,
і лиш на мент наплили сльози в очі,
коли бороться в нас не стало сили...

Пісня переходить в могутній акорд закінчення: „Вернуться ще тії Стрільці Січовії“.

Що все пропало — вірити не хочу,
у серцях всім надія ще жевріє,
що „вернуться ще стрільці січовії!“

Богданівський полк

Написав: *д-р М. Галаган*, пор. і кол. значковий Богд. полку

(З нагоди 20-ліття його заложення).

Ще за царських часів у складі російської армії було чимало полків, які носили українські назви, як от: 29 п. Чернигівський, 30 п. Полтавський, 46 п. Дніпровський, 47 п. Український (навіть не „Малоросійський"!), 175 п. Батуринський, 176 п. Переволоченський, ґвардії Волинський, Київський гусарський, Стародубський драґунський і т. д. Одначе ці військові частини колишньої російської армії, окрім самої назви, не були спеціяльно звязані з територією України ані місцем свого розташування, ані щодо їх комплєтування: могли вони бути на території України й звідси діставати також і свої комплєтування, але могли бути й далеко поза її межами та одержувати комплєтування зовсім не українського походження, що фактично й практикувала російська влада. Тільки після березневої революції 1917 року в складі російської армії почали самочинно творитись більші й менші військові частини, що не тільки прибирали собі українські назви, але й складалися з вояків-українців. Першою такою чисто-українською частиною був власне Богданівський полк.

В українській історіоґрафічній літературі, здається мені, опубліковано досить мало матеріялів про цей перший український полк, що створився ще в лоні загально-російської армії, але потім, як готова реґулярна частина, став на службу Українській Державі. У своїх споминах, що їх видала „Червона Калина", пишучи про свою службу в Богданівському полку (див. II част. стор. 159—196), я згадував на відповідному місці про те, що один із колишніх моїх полкових товаришів мав намір написати й видати докладнішу історію полку, але, оскільки мені відомо, отого свого доброго наміру він ще й досі не здійснив. Не маю я змоги хочаби частинно заповнити цю прогалину, бо не розпоряджаю потрібними матеріялами. А тому в оцій невеликій статті хочу з нагоди 20-ої річниці заложення Богданівського полку тільки нагадати деякі моменти з історії його існування та подати деякі інформації про внутрішній його лад, віддаючи бодай цим способом шану полкові, що в його рядах свого часу довелося мені служити.

У квітні 1917. року в Києві зібралося понад три тисячі українських вояків, що домагалися створити з них окремий український полк. Всі заходи тодішніх російських військових властей, які старалися цих вояків відправити на фронт невеликими ґрупами, не мали успіху, бо українці-вояки твердо стояли на свойому. Долею їх занявся Український Військовий Клюб ім. П. Полуботка в Києві, що на його чолі стояв харківський адвокат, а тепер підпор. Мик. Міхновський. Після довшої тяганини російський уряд зрештою змушений був згодитись офіційно визнати існування окремого українського полку, який уже фактично

Поруч. Микола Галаган, колишній значковий (адютант) 1-го Українського Козацького гетьм. Богдана Хмельницького полку (репродукція світлини з 1917 р. в уніформі Богданівського полку).

існував як орґанізована одиниця зо своїм українським командним складом. Успіхові справи сприяло те, що Українська Центральна Рада, як революційний український парлямент, своїм авторитетом підперла домагання тих трьох тисяч наших вояків. Перший український військовий зїзд, що відбувся в травні 1917 р. в Києві, ухвалив назву полку: **1-ий Український Козацький гетьмана Богдана Хмельницького полк.** Сталося це на засіданні зїзду дня 5 травня 1917 року, так що цю дату треба вважати за день заложення полку, що його потім у скороченні звичайно називано „Богданівський". (Цю й дальші дати наводжу по старому стилю, який тоді був ще прийнятий на території колишньої російської імперії).

На початку червня того року полк був майже зовсім сформований. Хоч у той революційний час виявлено чимало спроб українізації поодиноких військових частин у складі колишньої російської армії, але треба сказати, що Богданівський полк був довший час єдиною правильно орґанізованою українською частиною в складі тої армії. Сформований він був по тодішньому зразку російських полків і складався з чотирьох куренів (баталіонів) у складі чотирьох сотень, кулеметної сотні, відділу (команди) піших розвідчиків, відділу звязку, відділу кінних розвідчиків, немуштрової (господарської) сотні й медично-санітарної частини. До штабу полку належали: полковий значковий (адютант) і його помішник, що писав історію полку й одночасно виконував функції діловода (секретаря) полкового суду, начальник господарської частини й полкова канцелярія. По „штату" полк мавби мати й свою полкову му-

зику, що булаби підпорядкована безпосередньо значковому, але своєї музики Богданівський полк не мав. На командіра (команданта) полку призначено полк. Юрка Капкана, а на „штатну" посаду помішника командіра полку призначено підполк. Васильківського, який одначе цю функцію виконував дуже коротко й скоро зовсім вибув із полку. Для задоволення релігійних потреб при штабі полку був також полковий священик. На чолі медично-санітарної служби стояв старший полковий лікар, якого помішником був молодий полковий лікар, а начальникові господарської частини підпорядковані були полковий скарбник і кватермістр.

Командною мовою в полку, як також і мовою урядування в самому полку, була українська мова. У зносинах із вищою командою вживалося московської, як загально тоді ще обовязуючої в офіційних зносинах із урядовими установами російської держави, в складі якої була ще тоді Велика Україна. Зважаючи на невиробленість військової термінольоґії й номенклятури, доводилося їх творити самим Богданівцям, для чого навіть була складена спеціяльна комісія. Такий стан річей спричинився до того, що між уживаними тоді в полку термінами поруч із суто-українськими (як курінь, сотня, чота, значковий, бунчужний, скарбник і т. д.) фіґурували й такі, що їх уживалося взагалі в російській армії (як „команда" в значінню відділ, „командір", „начальник", „кватермістр", „унтер-офіцер" і т. д.). Назви старшинських ранґ лишилися в Богданівському полку загально-російські: прапорщик, підпоручик, поручик, штабс-капітан, капітан, підполковник і полковник. Уніформа полку була, розуміється, загально-російського тодішнього стилю, але всетаки Богданівці мали на ній національно-українські відзнаки. Так на передній частині комірів у шинелях (плащах) були у старшин, підстаршин та й рядових козаків виложки жовтої барви з блакитними кантами. На погонах (нараменниках) були зображені в мистецькій комбінації ініціяли „Б. Х.", т. є Богдан Хмельницький, при чому ці ініціяли в підстаршин і рядовиків були на суконних погонах намальовані жовтою барвою, а у старшин на срібній ткані з синіми полосками були вишиті золотою ниткою. Канти на погонах у всіх теж були ясно-сині, так що погони Богданівців справляли загальне враження комбінації жовтої й блакитної барви. Ранґи старшин і підстаршин означені були на погонах тим самим способом, як означувались вони тоді в російській армії. (За часів української самостійности уніформа полку, звичайно, була змінена). Богданівський полк мав два прапори: один малиновий, подарований йому вгорі згаданим Товариством ім. Павла Полуботка при його сформованні, і другий жовто-блакитний, подарований Укр. Центр. Радою перед виступленням полку на фронт.

До внутрішнього устрою полку належала й Полкова Рада, що існувала на підставі наказу військового міністра російського уряду вже після березневої революції. Складалася вона з вибраних представників від старшинського складу та від сотень і окремих відділів (команд). Компетенція Полкової Ради, подібно до т. зв. полкових комітетів у загально-російських частинах, малаби обмежитись правами дорадчого орґану в справах господарського характеру. Одначе в тих бурхливих революційних часах Полкова Рада іноді переступала межі своєї компетенції, займаючись і питаннями політичної натури, спеціяльно справами національно-українськими. Але автор цих рядків, як колишній голова Полкової Ради Богданівців, відважується твердити, що назагал її існування й чинність не принесли шкоди інтересам самого полку й нашій національній справі і навпаки були навіть корисні остільки, оскільки частенько посередництвом Ради виладовувалась без шкоди для діла накопичена революційна енерґія козацтва полку.

Після угоди Укр. Центр. Ради з Тимчасовим Урядом Росії в липні 1917 р. згідно з рішенням Центр. Ради полк мав відправитись на фронт, бо український революційний парлямент вважав, що тепер уже він не потребує збройної сили коло себе для того, щоб вона підпирала його домагання щодо здійснення прав України. Одже в кінці липня Богданівський полк вирушив на фронт, при чому, як відомо, з наказу тодішнього начальника Київської військової округи полк. Оберучева (моск. с-р) кирасири бувшої царської ґвардії (т. зв. „жовті") разом із донськими козаками напали на найближчому до Києва залізничому перестанку „Пост Волинський" на ешелон Богданівського полку, яким їхав другий курінь. Жертвою того дикого нападу, підчас якого на сплячих людей стріляно з кулеметів і крісів, впало 16 козаків-Богданівців. Виновники того варварства не були ані покарані, ані навіть знайдені. Так відплатив місцевий представник Тимчасового російського уряду за довіря й льояльність супроти нього з боку Укр. Центр. Ради!

Богданівський полк перебував на фронті в районі Ст. Скалату до кінця жовтня 1917 р. Він був саме на відпочинку, коли стався большевицький переворот у Росії. На вулицях Києва також йшли бої. Тоді Богданівці під проводом начальника господарської частини підпор. (пізніше полковника й командіра полку) Ол. Шаповала вирушила до Києва на поміч Центральній Раді (сам командант полку й його значковий були в тому часі в Києві на третьому українському військовому зїзді). Богданівський полк брав участь у боях у Києві, зокрема під арсеналом, де засіли київські большевики. Тут стався дуже сумний факт: старшина полку прап. Калениченко перебіг був на сторону противника, але потім був взятий у полон і застрілений на місці козаками, що ними він ще недавно перед тим командував.

Під натиском московської червоної армії рештки Богданівців разом із Центр. Радою відійшли з Києва аж на Волинь, звідки знов вернулись, коли на початку 1918 року по підписанні Берестейського миру українська армія разом із німецькою наступала на Україну, виганяючи московську червону армію за межі України. Після гетьманського перевороту в кінці квітня того року Богданівський полк продовжував своє існу-

вання в складі дивізії ґен. Натієва, охороняючи українсько-московську границю. По успішному повстанні проти гетьмана Директорії УНР цілий час збройної боротьби України проти москов-сько-большевицьких напасників Богданівський полк був у складі Армії УНР аж до кінця цеї боротьби. Його існування скінчилося в польських таборах інтернованих, де скінчилося взагалі існування цілої Армії УНР.

Мало що знаю я про долю колишніх своїх полкових товаришів. Знаю, що колишній командант першого куреня кап. Ластівченко впав у Полтаві, забитий большевиками ще в 1917 році, а колишній полковий скарбник, пізніше полковник Армії УНР, Хоха впав у листопаді 1921 року за останнього рейду на Україну. Маю відомості, що бувший командант полк. Капкан, як також і колишній командант 9-ої сотні підпор. Артем Шаповал та полковий священик Маринич застрілені большевиками. І ще мабуть багато їх впало в боротьбі за волю України. Деякі з тих, що лишилися живими, скитаються тепер на еміґрації в Европі й Америці. Знаю, що з числа колишніх старшин Богданівського полку двох в часі своїх студій в Празі стали на шлях „зміновіхівства", шукаючи таким способом можливости повороту до Батьківщини, а один зовсім негарно понисувався на Волині як політичний діяч (тепер уже „хлібодавцями" від праці усунений). Думаю, однак, що переважаюча більшість живих моїх колишніх полкових товаришів лишилася вірною заповітам і цілям, що для здійснення їх ми колись разом служили в Богданівському полку. Цим останнім з нагоди 20-ої річниці його заложення посилаю свій щирий привіт. А перед памятю тих полкових товаришів, що життя своє принесли на жертвенник боротьби за возволення Батьківщини, глибоко схиляю голову. Вічна Їм Память!

На марґінесі перемиського зїзду музейників

Написав: *Денис Лукіянович.*

(16.—17. травня 1937 р.)

Чотиролітня, повна слави і хвали кампанія У.С.С., в якій вони своєю вояцькою повинністю, відвагою й інтеліґенцією добилися прав комбатанта осередніх держав, а ще більше наша визвольна війна, в якій лицарська У.Г.А. своїм зразковим геройством і посвятою для дорогої Батьківщини збудила віру і свідомість навіть у темних мас... ця низка живлових змагань блискавицями і громами освітила аж забуте українське небо ідеалів.

Ці дві, в українській історії за два останні століття (від 1709 р.) найважніші події проклали українській нації нові шляхи. До бажаної мети вони не довели, а проте поновили забуту, розбудили приспану геройську традицію, що колись жила, потім дрімала у нас від давніх віків, іще від IV. століття, на порозі історичної доби українського народу. Тоді наші прапредки посунулись були до Чорного Моря, а поширюючи могутню кольонізацію степу, билися з усіма по черзі ордами, що перлися з Азії. В IX. стол., під натиском мадярської, а ще більше печенізької орди, що розбила хозарську державу, мусіли і ми відступити аж на середнє Подніпровя. З того часу бої із степом вела Київська Держава. Після її політичного упадку українське козацтво заслонювало Европу грудьми, як вірний оборонець Христової віри, antimurium christianorum. — У XVIII. стол. українська кольонізація вдруге зайшла над Чорне Море, степ уже нікого тоді не лякав, а високі могили здовж Чорного Шляху показували, кудою цілі століття сунулась азійська навала, тай були свідками украніської воєнної готовости, лицарства і геройства.

Ті могили, де лягло українське лицарство, його криваві бої, оспівувала народня дума, звеличували бандуристи й поети, а Шевченко навчав, що в могилах воля України спочила, але вона встане. Поруч могил щедрі дари в церквах і манастирях, памятки в кол. княжих дворах, написи по церковних стінах, памятники і будівлі — все те нагадувало потомкам славних гетьманів, полковників і лицарів запорозьких, що воювали за Україну. Відколи ж узявся звичай закладати музеї, то й на Україні засновано їх чимало. Найславніші були в Чернигові, і в Києві (де була навіть шабля і зброя Хмельницького) — але під московським деспотом усе, для нас дороге, мало на собі чужинецьку печать.

Після світової війни всі держави і народи розвинули **культ невідомого вояка** в імя геройської традиції. Вона велить нам не тільки виявляти вдяку для тих, що жертвували себе самих для Рідного Краю, але ж і вчать нас, як служити батьківщині. У нас не злічиш невідомого воявства, і ми — як тільки змога недержавній нації — покланялися нашим героям. Заснувалося Краєве товариство охорони воєнних могил, кожне село сипало могили, у всіх важніших осередках відчули громадяни потребу зберігати памятки по дорогих нам лицарях, у звязку з тим заховати стародавні знахідки, викопані з батьківської землі, рятувати останки народньої ноші. Так прийшло до засновин нових музеїв на місцях (досі 11), у Львові ж завязалось осібне видавництво „Червона Калина", що має закріплювати с л о в о, звязане з визвольною війною, а засновано й окремий **Відділ Воєнних Памяток** при Музеї Н. Т. Ш. під опікою **Історично-Музейної Секції.**

Одинадцять музеїв на місцях, три у Львові — це ціла стежа, треба ними порядкувати! Отже львівський К(омітет) У(кр.) М(узеїв) скликає чергові зїзди в ріжних містах,. Цьогорічний, перемиський зїзд зробив важне діло, бо вирішив зарис доцільного реґуляміну для майбутніх музейних зїздів. Тому можна мати надію, що найближчий зїзд (1938 р. в Коломиї) вирішить тісну співпрацю провінціональних музеїв із львівськими. Річ у тому, щоб не розбивати наших незасібних

сил. Отже музеї на місцях нехай затримують тільки етноґрафічні експонати, бо це тісно звязане з кожною областю. Світлини, описи, або й дублети цих залишених у себе експонатів треба висилати до музею Н. Т. Ш. у Львові. Всю церковщину відсилати до Національного Музею у Львові. Всі предмети, звязані з війною й Українським Військом слід висилати до Відділу Воєнних Памяток при Музеї Н. Т. Ш. у Львові, бо була тільки одна, одностайна українська армія і воювала за одну українську державу, а не за якісь окремі повіти. Львівські музеї повинні висилати на місця світлини й описи своїх експонатів, видавати місячник, ілюстровані каталоґи, поклики і поучення для громадян.

При VII-ій Бриґаді УГА

Написав: *П. Миговичь*, б. пор. УГА.
(Продовження).

II. НА ФРОНТІ ПРИ ҐРУПІ II. ПІВДЕНЬ.

На день 7-го лютого 1919. заповіджено загальний наступ.

Наш курінь*), що щойно прийшов на фронт і не був змучений боями, мав творити ударну ґрупу на нашому відтинку.

Плян наступу був такий: наш курінь мав наступати на фільварок Добанівський, витиснути звідтам поляків, заняти його, а звідтам перетяти дорогу Любінь великий — Керниця на Лисій горі коте 296, а дальше взяти Керницю та перейти східним краєм міста Городок Ягайлонський до села Каменобрід.

У Каменоброді мав курінь знищити міст на ріці Верешиці, обсадити його, забезпечитись і очікувати дальших приказів. До висадження моста в Каменоброді приділена була куріневі окрема стежа із саперської сотні.

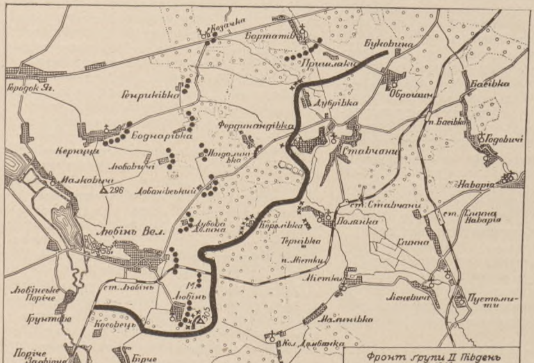
*) XXIV-ий курінь.

Другі курені одержали рівночасно інші завдання і мали рівночасно посуватися вперед.

Приказ до наступу для цілої ґрупи II. Південь, опрацьований сотником Бізанцом, писаний німецькою мовою, мав я між своїми записками, одначе після відступу перед поляками на Україні у квітні 1920., запропастився.

Кожний стрілець одержав по дві ручні ґранати і 6-го лютого вечором вирушив курінь з села Лісневич дорогою до села Полянки, а звідтам залізничим шляхом попри стацію Ставчани, до села Ставчан. Обоз і кухні поїхали дорогою через Глинну. Власні частини одержали наказ перевязати шапки білим полотном на 5 цм. широким, щоби тим способом не мати ніяких сумнівів підчас бою, що це не поляки.

На дворі було тихенько, не чути було нічого, тільки мороз скрипів під ногами. А коли курінь був уже за селом, чути було за нами пісню, яку співав гурт дівчат з Лісневич, що ішов до села Полянки, проки-

дати із залізничого шляху сніг, щоби власний броневик завтра рано міг „легко рухатися" та помагати власним частинам у наступі.

У Ставчанах.

Курінь закватирувався на західнім краю села Ставчан, що називається Закуття. На годину 4.30 рано приказано збірку.

Командант куреня з командантами сотень подалися ще того вечора до присілка Фердинандівка, де командант полку мав дати особисто якісь важні вказівки щодо наступу.

У Фердинандівці застали ми вже командантів інших куренів і сотень. Всі ми очікували команданта полку. О год. 12.30 в ночі прийшов до нас один із старшин і повідомив нас, що командант полку щойно вибирається до нас із Глинної. Ми мали вернутися до Закуття і там стрінутися із полковим командантом. І дійсно, вже у районі нашого куреня стрінули ми команданта полку, що їхав до нас.

В хаті, де спали наші артилеристи (здається пор. Медвідь), повторив нам командант полку щераз наказ до наступу і ми розійшлися.

Кватир у нас не було, де можна було заночувати. Зрештою була вже година 2-га по півночі. Старшини куреня зійшлися до маленької хатини, посідали кругом на лавках і так дрімаючи пересиділи до години 4-ої рано.

Почалася збірка сотень. Надїхали кухні з кавою. Почалася видача снідання. Та тут велике розчарування. Кава була змішана із спіртом. Хтось дав наказ кухарям доляти до кави спірту, думаючи, що спірт можна мішати з кавою, як рум. Така мішанина зовсім не до вжитку. Стрілецтво залишилося без снідання.

Десь по годині 5.30 ранком, коли вже цілий курінь чекав на дорозі на приказ до відходу — прийшов наказ, що наступ відкладається на 24 години. Приказ до наступу виданий на сьогодня, остає в силі на завтра, з тим самим часом і задачами для поодиноких частин.

Чому наступ відкликано, не знаю.

Курінь вернувся знову на кватири.

Дня 8. лютого 1919. на означений час стояв вже курінь готовий до відходу, але і тим разом наступ відкликано, з тою ріжницею, що не означувано часу, коли він знову відбудеться.

Наш курінь одержав наказ відійти до села Полянки і перебрати там охоронну службу.

Полянку охороняла тоді сотня четаря Миколи Тофана. Нашому куреневі припадав відтинок від присілка Янкови до присілка Тернівки (обі місцевости включно). Крім того мали ми висилати одну чету піхоти із одним скорострілом на фільварок Королівку.

На Полянці.

Перед вечором прибув курінь на Полянку і перебрав охоронну службу, згідно із наказом.

Одна сотня (чет. Олинця) з одним скорострілом охороняла присілок Янкову, одна сотня із одним скорострілом західний край села Полянки т. зв. Вигін, а одна сотня закватирувалася в районі церкви, як запас.

Запасна сотня висилала заставу на присілок Тернівку, а сотня, що охороняла Вигін, висилала стежу із скорострілом на фільварок Королівку.

Командант 7. бригади сот. Бізанц.

Село Полянка не було укріплене. В часі латинських різдвяних свят, чи нового року вдалося було полякам його заняти. Були тут тоді наддніпрянські війська. Із школи захопили тоді поляки до 30 чоловіка і один скоростріл в полон. При тім налеті поляків на село — а було це вечором, спалили вони одну стодолу. Опісля вдалося нашим поляків витиснути.

9-го лютого перед полуднем сильніша польська стежа пробувала заняти фільварок Королівку — одначе була відбита. Із скорострільної обслуги був легко ранений один стрілець.

Хутір Королівка, це невеликий хутір, положений на невеличкій поляні, оточений зі всіх боків лісом. Головно із західньої сторони тягнеться великий ліс. Тим лісом легко було підходити полякам аж під сам хутір, що вони часто практикували. Тому наші застави не мали там спокою, бо кожної хвилі незамітно могли бути напад ені.

Того дня в полудне одержав я телефоноґраму з команди полку, в якій було сказано, що я маю віддати команду півсотні скорострілів хорунжому бл. п. Михайлові Пасіці, а сам відійти до XXIII. куреня в селі Містках і сформувати там півсотню скорострілів.

Нерадо розлучувався я з півсотнею скорострілів — однак наказ наказом.

При XXIII. курені в Містках.

Село Містки віддалене всього 3 км. від Полянки, тому ще того самого дня поїхав я зголоситися до команди куреня та розвідати про ближчі обставини, скількість скорострілів, коней, муніції, людей і под.

Слідуючого дня перебрав я офіційно припоручену мені полком працю.

XXIII. курінь складався з 3-ох сотень та із одної чети скорострілів. Повстав ледво перед двома днями. Орґанізував його курінний командант, поручник Рудольф Мар. Канцелярія була в домі господаря Куриласа.

Дві сотні, а саме 18. і 19. прийшли дня 3. лютого під командою четаря Василя Бігуна*) із Стрия, а 20. сотня під командою четаря Стефана Заплатинського дня 5. II. також із Стрия. Чета скорострілів, котрої командантом був містостаршина Федів, прибула з півкуренем четаря Бігуна.

Стан сотень виносив по около 130 людей. 18-ою сотнею командував четар Василь Бігун. Сотнею 19-ою командував четар Царевич, а 20-ою четар Степан Заплатинський. Із старшин при курені були: хорунжий Дмитро Турій, курінний адютант, четар Бандрівський, четар Єдельдинґ, хорунжий Петрикевич, хорунжий Степан Кравзе і ще один або два.

XXIII. куреневі приказано відібрати від XXIV. куреня охорону присілка Тернівки. Крім того курінь виставляв заставу на будці ч. 4, а незабаром обняв від 2-го полку відтинок села Малинівки.

Курінь цей так само, як і XXIV., одягнений був у російські однострої. Одне лихо було, що й тут 4/5 стрілецтва мали валянки. На сніг і мороз були вони дуже вигідні — головно стійки і застави не терпіли від зимна, але коли прийшло тепло і зробилося болото, майже цілий курінь був унерухомлений.

Орґанізація півсотні скорострілів.

При курені застав я всього два скоростріли, 5 вючних коней і один муніційний віз. Муніції було досить.

Зараз на другий день по мому прибутті до куреня, одержали ми один скоростріл з 1-ого куреня, один скоростріл із Щирця, а в якийсь час пізніше один скоростріл із команди полку, який був там у направі.

Бракувало скорострільної обслуги. Тому приділено мені зараз по 4 стрільців з кожної сотні до вишколу. Вишкіл йшов приспішеним темпом. З новоприбувшими відбував я особисто і підстаршини науку про скоростріл — а у вільну хвилю робили ми також вправи з кіньми. Однак стрільці мусіли ходити на застави і стояти на стійках, через що вишкіл продовжувався.

Та всеж по короткім часі зорґанізовано півсотню скорострілів, яка числила 38 мужа, мала 5 скорострілів типу Шварцльозе, 5 вючних коней і 3 вози. Недостаток був лише в лентах. На кожний кріс припадало всього 4—5 лент стрілен. Однак назагал брак стріловини не давався відчувати.

Харчі.

Харч стрільців був добрий. Ранком чорна кава, на обід юшка з мяса, або якась зупа, кусок мяса, бараболя. Вечором чорна кава або якась юшка. Денно 500 ґр. хліба. Про бульбу не було тяжко. Із дооколичних фільварків розкопувано бараболю і нею намагали стрільці евентуальні браки харчу. Мяса не було два дні в тижні.

Зате бракувало нафти, а деколи і соли. Особливо нафти майже не було. Місцеве населення також її не мало. Тому на заставах і по хатах сиділи вечорами на потемки. Робило це прикре враження. Тої нафти у нашому краю так багато, а фронт її не мав.

Старшини мали свою кухню окремо. Містилася вона у господаря Глуховецького.

Хоч при курені не було приписаного місця харчевого старшини, то практика казала його створити. Був ним хорунжий Петрикевич. Він дбав, щоби харчеві справи при курені добре функціонували.

Звязок.

Не від речі буде згадати про звязок у тих часах. Телефонічна сіть розвинена була в районі полку добре. Всі курені були получені з полком полевими телефонічними лініями. Також зі своїми сотнями були курені злучені. Навіть важніші застави були получені телефоном із куренями. І так на хуторі Королівка, де була стало застава, була телефонічна стація. Пізніше на будці ч. 4. була також телефонічна стація.

Крім того при куренях було по кілька кінних вістових, які перевозили довірочні накази. Телефон деколи не функціонував. Хтось переривав дроти. Тоді телефоністи ішли на лінію, шукали місця, де дроти були пірвані і звязували їх — після чого телефон знову функціонував.

Поодинокі телефонічні стації мали свої криті імена. Побоюваноси, що поляки мають апарати до підслухування. І так команда полку мала імя „Манька“, I-ий курінь „Стася“, II-ий курінь „Борсук“, XXIII. курінь „Зося“, XXIV. курінь „Дуб“. а стація на хуторі Королівка звалась „Ліщина“.

Наступ.

На день 17. лютого 1919. наказано знову наступ.

Нашому куреневі припала задача наступати на хутір Добанівський, присілок Любовицю і село Керницю.

Вже 16-ого під вечір прибув курінь до Закуття, щоби ранком 17. в год. 5-ій ударити на поляків. І цим разом одержали стрільці по дві ручні ґранати.

О год. 4.30 вирушив курінь із Закуття дорогою на головний шлях Любінь Великий — Оброшин і коло цегольні недалеко хутора Добанівського, на краю ліса ґрупувався до наступу. 19-та сотня з двома скорострілами напрям хутір Добанівський, сотня 20. із одним скорострілом напрям хутір Магдалинівка, а сотня 18. з двома скорострілами запас на краю ліса по середині обох наступаючих сотень.

На ліво лучив з нами XXIV. курінь, що мав наступати також на хутір Добанівський з полудня.

На право лучив наш курінь з частинами 1-го куреня 1-ого полку.

За хвилину дався чути гук власної гармати, що було знаком до наступу.

Курінь у скорому темпі почав підсуватись вперед.

*) Четар Василь Бігун згинув в бою підчас великодної офензиви в Оброшині.

З Добанівського хутора посипались на наші частини стріли — 19. сотня почала підсуватись ґрупами. Зробилося вже видно — з хутора стріли не уставали. Видно вже добре, що хутір Добанівський задротований півколесом. Дроти на низьких паликах при землі шириною 3—4 кроки. Частина дротів на кізлах. За дротами глибокі окопи. Поляків з окопів навіть не видно — але стріляють завзято. Нашу сотню здержали і вона у віддалі 150 м. лежить у розстрільній. Скріплено ліве крило і ґрупами почала наша сотня знова підсуватись вперед. Поляки держались. Мистець власного скорострілу, Лука Сокаль, який обстрілював польські окопи і улекшував підхід власній розстрільній, ранений. Скоростріл на хвилину затих, одначе по часі почав дальше своє діло. Кілька власних гармат обстрілювало хутір Добанівський. Одну гармату підтягнено навіть під хутір на віддаль яких 600 м. і прямим стрілянням обкладано польські окопи ґранатами і шрапнелями. Однак і це не помагало. Стрільців чимраз більше ранених. Ранений і командант сотні, четар Царевич.

На хуторі Магдалинівка була польська застава. Їй удалося втекти, при чому ранено і злапано одного вояка. Праве крило куреня посувалося вперед і не тревало 30 хвилин, як наші заняли Любовицю, а дальше сотня підійшла недалеко під Керницю. Наші частини заняли і обсадили край гаю, що за Любовицею. Злуку на право знайдено.

Командант куреня, що обсервував наступ із краю ліса, звідки сотні вийшли до наступу, приказав мені удатись на праве крило 19. сотні і ліве 18. сотні. Я обійшов цілий наш відтинок і переконався, що наші частини окружили Добанівський хутір півколесом.

З полудня наступали на нього сотні XXIV. куреня. Зі сходу і півночі наші сотні. І тут було ціле лихо. Наші сотні обсипувані були градом куль не тільки від поляків, але і від своїх — від XXIV. куреня. Наші частини мусіли мимохіть обстрілювати також власні частини XXIV. куреня.

Так лежала розстрільна на снігу до год. 12.30 в полудне.

Командування зарядило відворот, звертаючи спеціяльно увагу, щоби вицофуватись малими ґрупками.

Права сотня (18-та) вицофалась в порядку. Її терен був лісистий — і незамітно перед поляками, вона частинами опускала занятий терен.

Зате 19. сотня і частина 20. сотні, що лежали в розстрільній на полі перед Добанівським фільварком — видячи, що одна частина розстрільної з правого крила почала відворот, як на одну команду — піднеслася і громадою почала бігти взад. Був це панічний відворот.

Поляки побачивши наших у відвороті, повискакували із ровів і рясним огнем підганяли нашу розстрільну.

Добанівський хутір був обсаджений одною польською сотнею.

В тім панічнім відвороті обслуга покинула один скоростріл на полі бою. Його приніс смерком поручник Степан Когут, який пішов разом із мистцем, щоби показати місце, де його оставлено. Поляки навіть не йшли за нами і не завважали нашого скорострілу.

Про наші втрати докладних вістей не маю. Було 7 убитих і більше ранених. Згадати треба, що того дня ранком висланий із передстежею хорунжий Петрикевич в напрямі хутора Добанівського, пропав без вісти. По раненім четареві Царевичеві обняв команду сотні четар Бандрівський.

Ще того самого дня вернув курінь до села Місток і обняв охоронну службу.

За невдачу наступу приписувано ріжним вину. Обвинувачувано старшин за їх нерішучість у бою, брак ініціятиви в бою у нижчих командантів, що не чекаючи на прикази своїх старшин, самі повинні рішатись, що в даний момент треба підприняти. Обвинувачувано стрілецтво за трусливість — підстаршин за неточне виконування приказів і под.

Цей наступ був для нас дійсно смутною подією. Така скількостева перевага наших частин над польською частиною, що була на Добанівськім хуторі — вказує, що хутір можна було здобути.

Старшини 7. львівської бриґади.

1. ?, 2. чет. Федак Степан, 3. пор. Тибінка, 4. сот. Волощук Роман, 5. пор. Сорохан, 6. пор. Медвідь Іван, 7. ?, 8. сот. Бізанц, 9. сот. Кречківський Маріян, 10. от. Шашкевич, 11. пор. Левицький Остап, 12. пор. Олексій Роман, 13. пор. Стасишин Карло, 14. пор. Мар Рудольф, 15. пор. Рибачевський Северин. — Фотоґрафовано в селі Містках під Львовом

Наш неуспіх треба приписати лише замалій відвазі більшости стрілецтва, яке гляділо, щоби лише охоронитися і не ризикувати життям. Не було потрібної дисципліни. В тих часах, коли при сотні був всього один, два старшини — годі було мати стрілецтво повне усіх добрих прикмет, доброго стрільця. Був то час орґанізації армії. А в початках не могло все якслід функціонувати.

Дальше сам хутір був від нашої сторони дійсно добре задротований — отже лізти на дріт було тяжко. Здобути можна було його при менших людських втратах, при розбиттю дротних перепон гарматами, або із заду.

Після цього наступу, команда полку поробила деякі пересунення в командним складі сотень та чет. М. ін. звільнено команданта куреня, четаря Степана Михаськова і приділено йому команду 12 сотні при I. курені. Команду XXIV. куреня обняв поручник Карло Стасишин.

(Далі буде).

Віденські матуристи

Написав: *мґр. Ярослав Гриневич*, б. УСС і хор. УГА.

I.

Усякі матуристи відбувають що 10 і більше літ свої товариські збірання, на яких приглядаються собі — пізнають себе, а то й ні, — величають один одного: Пане раднику, пане професоре, докторе... Колиж то ми уладимо собі такий товариський зїзд, — ми, матуристи з року 1916. — з часів світової війни? Де поділися товариші по крісі і шкільній матуральній лавці на Лянґеґассе у Відні, тов. Мачуґа, Росолюк, Романець, Доніґевич і інші? Де цей знаменитий учительський збір з дир. Сабатом на чолі, — професори: Філярет Колесса, о. Спірідіон Кархут, Никифор Даниш, Юліян Левицький і інші? Повимирали, або розбрилися по світі, мов перекотиполе від подуву завірюхи.

— — — — — — — — — —

Що в У .С. С. служило чимало ґімназійних учнів, нічого дивного, бо У. С. С. — це охотники, а охотники рекрутувалися з тих річників, яких не обіймав обовязок військової служби. — І бувало, приходить до Вишколу такий панич, просто з голки. Мундур шкільний, високий ковнір, на нім золоті паски: ковнір світиться як у полковника ясним золотом, штани вигладжені на туго, рукавички, маншети і т. п., у руках валізочка. Ось так, як ідеться у відвідини до тетки. — Приходить, скубе пальцями ледви прозябаючого вуса і жде в канцелярії, поки з нього не спишуть родоводу і приділять до сотні. — На другий день його не пізнаєш: на ньому стрілецький однострій, замісць лякерів грубі комісні черевики, на голові замісць шкільного австрійського чака, стрілецька мазепинка зо синьо-жовтою чічкою над лівим ухом. На мундурі пояс з баґнетом. Лице у нього на протязі 24 годин вчинилося поважніше, призадумане — і панич вже не панич, а стрілець гарний мов лялька.

Приходить знову до стрілецької канцелярії інший охотник. Одежа і вигляд селянина, у руках торбина з полотна, кийок. — Питають звідкіля, що за один? „Я фільозоф“ — паде негадана відповідь охотника. — „Як то фільозоф?“ — чудуються канцеляристи, — та приглядаються здивовано охотникові, його полотняній торбині і кийкові. „З котрого університету?“ — „Та я так, прошу, хлопський фільозоф“ — паде відповідь самоохотника, що до решти бентежить канцеляристів.

І ось за пару день стрічаємо цього „фільозофа“ поруч учня ґімназії — на вправах, у однім рою. Заприязнились, мешкають разом на одній кватирі.

І хоч істнує приповідка, що між зброєю мовчать і музи, — то ця пословиця не відноситься до стрільців. — Тут музи цілком не мовчать, але працюють що сил.

Раз-у-раз лунає якась нова стрілецька пісня, малярі увихаються з палєтами і кистями, письменники не устають у праці пером. Не один вірш, оповідання бачить світло денне у пресовій кватирі У. С. С. — зявляється теж тут гумористичний журнал: „Самохотник“. — Часом, коли йдеш призадуманий вулицями постою У. С. С. — і стрінеш щось огорнене у чорну кирею з дивовижним інструментом на 3-ох ногах, що ним мірить просто в тебе, — не трівожся, — за тим усім криється доброзичливе лице світливця пресової кватири, Угрина-Безгрішного.

Колиж ти ученик, — а до У. С. С. пішов воювати, то не думай, що і тут нема школи. Там, на другій вулиці, повній липкого подільського болота, стежкою зайдеш просто до „ґімназії“ — підхор. Придуна. Так у стрільців усі музи працюють, а найбільше муза війни і муза любови. Про перше свідчать сторінки боїв з ворогами, про друге, ей, — що й згадувати...

— — — — — — — — — —

Є річ очевидна, що „стара война“, фронтовці УСС дивляться згори на новобранців. Не диво, бо кожний з фронтовців ходить по коші УСС в сані слави, в блеску медалів хоробрости. Та коли йде про відпустку до дівчини, чи отвертий приказ до цісарського міста (Відня) по диплом іспиту зрілости — тоді всі ріжниці затираються, всі стають до звіту, новобранці і стара война.

Нарешті! Їдемо! В світ, далеко, в край, що не видів війни, під чуже небо, до цісарського міста. В руках стискаємо подорожні документи, ще один погляд на однострій, один, такий довгий поцілуй, кинений рукою засмученій дівчині, аж керманич поїзду нетерпеливиться, — а потім в дорогу. Туркіт коліс тягарового поїзду — звучить, як супровід до стрілецької пісні, що від кількох

днів бушує в голові. — Дарма, що на возах поїзду видніють: 6 коней — 40 мужа, це все не псує нам настрою, — коли їдемо крізь поля повні червоних маків і синіх блаватів, — серед жовтого збіжжа, хвилюючого на вітрі. Наша мета: іспит зрілости у Відні, де урядує Комісія для військових абітуріентів.

— — — — — — — — — —

Львів, Перемишль, Краків, — Морава — Чехи...

На другий день вечором з вікон поїзду видимо море світел серед густої імли. Це Відень. Висідаємо на однім з двірців. На стації — ще одна провірка документів через військові власти. — Врешті відмашеровуємо до XI округи, на вул. Ґольдшляґстрассе ч. 114. — де збірна Станиця УСС. — Personalsammelstelle für Ukr. Legionäre. Наша поява зацікавлює віденців, що помічують нові однострої, шапки незнаного крою і синьо-жовту чічку на мазепинках, — а передовсім наші направду ще дуже молодечі лиця. Та ми не маємо часу вглиблюватися в тайни віденського діялекту і чемно салютуючи інтерльокуторам, машеруємо далі.

— — — — — — — — — —

Не думаймо, що нам в станиці УСС. дадуть сидіти без праці. У великім, поверховім будинку, що колись був школою, а тепер є касарнею, рух, немов в улию, кожний стрілець тут на своїм місці. Одні УСС. виконують службу в касарні і поза касарнею, другі вчаться до іспитів, інші відпочивають, як виздоровці.

До першої ґрупи слід зачислити командний склад в особах четаря Катамая, підхор. Опоки (потому в 1920 р. розстріляного більшовиками в Києві), десятника Гранківського (студ. медицини), стрільця Юліяна Гаруха (занятого експедицією видавництв Укр. Боєвої Управи) і ін. Тут належать і ті УСС, що їх приділено до денного дижуру в касарні і до відбирання денних приказів в Команді міста.

Другу ґрупу УСС. творять „віденські матуристи". Це є ґімназійні учні, яких служба в УСС. захопила перед матурою. Наша компанія начисляє їх до 10-ох, — всі вони разом творять „хайдер", увихаються по салях касарні з книжками і препараціями і уважаються тут у збірній станиці на правах відпустковців. — Рано ходять на окремі курси для абітуріентів, вільний час від праці проводять на розривках, яких тут доволі. А часом стрінеш їх (тільки будь дискретний) в алеях цісарського парку Шенбруну, чи теж Пратеру, як з молодечим запалом часто ломаною німеччиною прихиляють для любови кругловиду Вікі, якої личко нараховує стільки веснянок, скільки звізд на небі, або струнку, ясноволосу Гільду, яка в леґіонері — видить героя австрійської батьківщини. І коли перша задоволюється дотепами, банальною розмовою, фліртом, — друга каже собі оповідати — як то було на Маківці — чи над Стрипою, — питає, за що признано стрільцеві медалю хоробрости, — й аж коли наслухається геройських пригод — нагороджує стрільчика міцним стиском рук — чи палким поцілуєм.

— — — Коли вертаєш з міста до станиці в обідовій порі, то в салях касарні стрінеш цікаву картину. Всі ґазові лямпи майже під стелею окуповані стрілецькими їдунками, де вариться обід. — Бо треба знати, що стрільці тут не мають кухні, тільки одержують кількадесятьсотикове „харчове", що десять днів — та вже після 3—4 днів — з гроший ні сліду, або дуже малий слід, — а тоді приходиться промишляти, як діждати чергової декади. Тут на ратунок приходять ріжні помисли. Зладжено з ґазових лямп — ґазові кухні, де стрільці варили неімовірні потрави, що їх згадую з острахом. Стрільці (неоднорічні) навязували спонтанічно знайомства зі штабом кухарок. А ми матуристи, алярмували наші рідні десятками телеґрам, листів — понаглюючих присилку кількадесяти корон, — на „такси", кошти приготовання до матури і т. п. Раз одному стрільцеві сам посол привіз слій сливкових повил — аж із Ґмінду від його матері. За хвилину лишився сам слій і добрий спомин цеї події в станиці. І булаб стрілецька кухня існувала ще довго, колиб не такий випадок: наш ст. стрілець Пірус — високий понад 2 м., зрештою симпатичний товариш, одного дня мав дижур в касарні. Дуже обовязковий, він проходжувався по всіх кімнатах і накликував до порядку. Нараз чуємо дикий вереск, наш товариш в розгарі служби зачіпив головою об ґазову кухонку при лямпі — де в їдунці кипіла вода — і весь той кипяток вилявся йому на лице і плечі. — Попареного забрали до шпиталю,

Український курс військових абітуріентів у Відні. Жовтень 1916 р.

а ми від того часу мусіли ходити по ріжних голодних кухнях — і зрезиґнувати з нашої „домашньої кухні“.

Та ось на небосклоні — повнім чорних хмар, засіяв промінь сонця. Провидіння зіслало нам чародійну інституцію. Іменно член Укр. Боєвої Управи проф. Іван Боберський мав скромні грошеві фонди — призначені на уділення підмоги для УСС. — Знаменитий орґанізатор, професор, людина незвичайної солідности і активности — він вчувався в психіку стрільця у Відні. Знає, що бракує. І ось в канцелярії Укр. Боєвої Управи на Лянґеґассе нераз видиться сцену, як він уділює стрільцям скромної „безповоротної позички“.

Цей сам курс. Наука в клясі.

II.

Відень в часі війни (1916 р.) уявляв собою особливу картину. Хоч як далеко від нього відбувалися бої з ворогами, — то все таки хвиля війни викинула й у це місто сотки ранених, тисячі вояцтва ріжної народности і зброї, — видвигнула десятки військових команд, шпиталів. — День і ніч розлягався в місті гомін ритмічного маршу сотень, що відходили на позиції. На подвірях казарм чути різку команду, що намагалася в приспішенім темпі з цивільної „баґажі“ зробити вояків якслід.

Почавши від ґвардійця, що повнить службу при понурім цісарськім замку, — а скінчивши на розвожчику ковбасок (з кінського мяса), — всі без гумору, знеможені й нераді.

Ніхто не стежить за парадним мундуром болгарського старшини — що йде повагом до будинків Міністерства війни. — Еґзотику війни придавлює голод, — хліб з трачиння і інші суроґати. — І тільки вечором, коли ніч позваляє забути на всі страхіття дня, десь у ресторанах — розлягаються звуки орхестри, що намагаються у змертвілі, байдужі душі влити темперамент, або, як це говорилося при стрільцях — „швунґ“.

Нічого дивного, що після монотонної науки на курсі для військових абітурієнтів — та пісного харчу — шукаємо ми віденські матуристи розривки, хоч при шклянці води содової з вином, та при звуках орхестри.

І ось тоді виринає питання, як здобути „ібердіцайт“ (нічну перепустку) — а передовсім, хоч трохи гроша. Врешті перепустка є, трохи гроша також, — півчета абітурієнтів оформлюється, покидає касарню і гнучким кроком машерує на вулицю.

Їдемо електричним возом до Пратеру. — Минаємо лябіринт вулиць, площ, — врешті з гамором вискакуємо з воза — на перестанку „біля Пратеру“. — А тут місто в місті. — Часть парку заняла т. зв. „воєнна вистава“. — Чого ту нема! Все, чим промисл воєнний в часі війни може пишатися: гармати, танки, моделі підводних суден, ґазові маски і т. п. Ми У. С. С. маємо теж тут свій павільон, партеровий будинок з дерева, в гуцульському стилю, на йому напис: Украініше Леґіон, — в нутрі павільону: стрілецький прапор, карта воєнна походів У. С. С. у Карпатах, портрети визначніших старшин У. С. С., стрілецькі відзнаки, світлини, то що. На трощевім столику пропамятна книга — у яку записуються ті, що відвідують павільон У. С. С. — Та вечором — павільон зачинений, тож ідемо туди, де гуде забава.

Учителі українського курсу військових абітурієнтів у Відні. По середині директор курсу Др. М. Сабат.

Ярко світить електричне світло. — Ще яркіще мерехтять віллі-ресторани, на яких написи обіцюють кожньому смертельникові, який має гроші — розривку при звуках орхестри, та всякі кулінарні дива. Обсервуємо великанське колесо, яке обертається з пасажирами, — вони раз внизу то знову в горі. Далі знову залізниця везе охочих ріжними горами і долинами, закрутами, аж млісно робиться від завороту голови. Там знову, якийсь грубезний міщанин пробує свою силу на силомірі: манекіні людини, одягненім у пестрий стрій і циліндер на голові. Міщанин скидає маринарку, закочує рукави сорочки і періщить що сили пястуками „манекіна", що піддригує на право і ліво. Цьому товаришать радісні вигуки видців.

Стрілецька півчета розділюється на кілька ґруп, які навіть не удержують зі собою звязку. — По якімсь часі залишаємо Пратер і всі любовні пари, що шумлять разом з листям по самітних алеях парку — і машеруємо у місто.

— Наша ціль: — фольксkeллер.

Ніч, ліхтарні кидають помаранчеві світла, а ми вмашеровуємо гусаком у підземелля ресторану.

Орхестра грає туш, відтак вязанку українських пісень. Нас тут знають добре і власник льокалю і гості. Засідаємо довкруги столів. Хто пє пиво, хто вино з содовою, услугує нам кельнеркабльондволоса Мікі, у чорній суконці — білім фартушку. — Вона не розуміє ні слова по українськи, проте усміхаєтьсз до вістуна К. (зі стрілецької орхестри), що хоче почастувати її шклянкою вина. Настрій дуже веселий. — Розмова переплітається — з клубами диму, добрих австрійських папіросів. Публика, як один муж — вторує орхестрі співом: вальса „над блакитним Дунаєм".

Та ось знечевя — до салі вмашеровує патруля військових жандармів. — Провірка нічних перепусток. — Робиться нам ніяково, цеж вже по 23 годині. — Видобуваю перепустку, що її мені доставив тов. М. — Приглядаюся їй: перед моїм назвиском дописок: ріттер фон. — Та запізно на спростовування. Зрезиґновано подаю свою перепустку, за мною тов. Мачуґа, відтак другі. — Фельдвебель військової жандармерії стоїть як непритомний, переглядає документи: самі ріттер фон. — Він з нами порадивби собі — колиб не те кляте: ріттер фон. — Дрожать кінчики фельдвеблівських вусів — а потім хвиля застанови й він поблажливо звертає нам перепустки, бє в дах, робить правильний зворот взад і відмашеровує. Наша компанія, що вже цілком посоловіла і виділа себе на вартівні в команді міста, на радощах аж скрикнула. Орхестра, немов прилучуючися до нашої радости, вдаряє марша. — І ось ми з публикою машеруємо гусаком поміж столики, робиться в салі гамір, веселість, загальна втіха.

Минають дорогоцінні хвилини розривки, пора вертати до касарні, — північ вже на годинниках, ліхтарні майже погасли. Біда надносить нам з противної сторони хідника, авст. старшину. Нова небезпека. І ось десятник К. приступає до цього старшини і вдаючи теж старшину, просить його „подати час". Як пізно, камерад? — Тимчасом ми скоро відмашеровуємо — а за хвилину нас доганяє десятник К., який виратував нас так щасливо з клопоту.

Вже темно на вулиці і в касарні, як ми опинюємося під ворітьми станиці. Брама замкнена на ключ, — хіба прийдеться ночувати на хіднику. А потім: карний звіт перед командантом станиці, відібрання знижок до театрів, нічних перепусток і інші немилі наслідки. — Однак потреба — матір винаходів...

На краю камениці, коло ринви відчинене вікно. — Сюди звернена увага вістуна С. Через хвилину вже він на ґзимсі й держучися одною рукою ринви, а другою нерівностей стіни — вдрапується на перший, доволі високий поверх — у відчинене вікно. — Він отвирає браму, ще 2 хвилини — і ми всі, на вшпиньках — входимо до комнат, кладемося до ліжок і спимо невинним сном.

— — — — — — — — — —

Наука на наших матуральних курсах вже кінчилася і надходив день, коли мали ми приступити до іспиту зрілости, бо відпустка проходила і треба було вертатися вже до Галичини.

Не було мови, щоби хто з нас військових мав багато часу до науки. — Служба в касарні, моя праця в павільоні У. С. С. на военній виставі в Пратері, — вечори над Дунаєм, не сприяли поважній науці, однак добрі наміри — і ґлейт в виді відзначаючого свідоцтва з 7-мої кляси ґімназії у Львові, промавляли на мою користь.

Перед днем іспитів, ми учні запросили наших професорів до спільної світлини. Прийшов проф. Юліян Левицький, мій довголітній учитель з академічної ґімназії у Львові і проф. Даниш. — Прийшов теж у мундурі австр. урядника дир. Сабат. Його золотий ковнір із зірками урядника відбивав сильним контрастом на наших демократичних одностроях, проте ми приняли „пана полковника" між стрілецьку братію до шаржі, це є старших стрільців і вістунів.

День іспиту зрілости, був днем поважного непорозуміння між нами й нашими еґзамінаторами. О. Спірідіон Кархут питав оди Горація й сам їх перекладав, а фізично-математичні питання й відповіді були повні незрозумілих для комісії і еґзамінованих загадок. Проте, — „з непорозуміння всіх — приходить звичайно до загального порозуміння"... то і тому за виїмком одного товариша — (спаленого на вівтарі науки) — ми всі одержали свідоцтва зрілости. — А ця матура ще й тепер сниться мені часом — і тоді з острахом буджуся і стверджую, що на щастя я вже по матурі, і що це мене будить мій соліцитатор, — бо до канцелярії прийшли кліенти, та хочуть говорити з паном „міціонажом".

З от. Цяпкою на кораблі смерти

Уривок зі споминів чет. УСС І. Дуди.

Прийшов кінець січня 1920. р. Бриґада У. С. С. отримала приказ згідно з денікінським договором перенестися на полудне в сторону Бершаді — Вапнярки. Цілий мій курінь перехорував уже був на поворотний та пятнистий тиф і аж тепер прийшла черга на мене. Дорогу до Бершаді відбув я в горячці з початку кінно опісля на підводі. Тут передали мене міській лічниці, де я пролежав майже 2 місяці — час перемиря з большевиками.

По виздоровленню прибув я до Коша У. С. С. до Києва. Кіш містився тоді в бендерських казармах. В два чи три дні пізніше прибула сюди до Коша У. С. С. частина кавалерії, а з нею хор. Орест Кордуба і запасна батерія. За кілька днів звидів я з Мельничином, Кордубою і Яхном цілу столицю.

Ситуація ставала для нас щодня гіршою. Большевицька чрезвичайка щоночі розстрілювала по кільканацять старшин і свідомих київських українців.

Було це 23. квітня 1920. року. Вечером ми найспокійніше поклалися спати. Большевики в ночі окружили казарми, а чотири відділи київської чрезвичайки, переважно жиди, ходили від кімнати до кімнати і роззброювали нас сплячих. Не знаю, що сталось зі стійкою на брамі і вартою, що та не заалярмувала цілої казарми. Та нікому не було в голові думати, що сталось з вартою.

Мене розбудив стрілець шепотом:

— Пане четар, вставайте, бо большевики нас роззброюють. Команданта Коша от. Дудинського арештували і запровадили до малого будинку.

Я схопився на рівні ноги і мерщій убрався.

— Де мій револьвер? — питаю стрільця.

— Забрав чекіст — відповів він.

Я побіг до отамана. На брамі стійковий чекіст не затримував мене, що осмілило мене запитати його про причину роззброєння Коша. Він сказав, що Галичани зрадники, бо половина їх армії перейшла на сторону поляків, тому київська чрезвичайка всіх Галичан роззброює.

У отамана Дудинського застав я от. Цяпку і решту старшин, котрі перебували в Коші У. С. С. Ми нараджувалися, щоби всім утікати до повстанців, до Махна, котрий оперував у тих сторонах, однак от. Дудинський рішучо заявив, що він зі своєю огрядністю утікати не може, а Цяпка був по тифі такий обезсилений, тільки скіра і кости, так що він спокійно сказав, що з таким здоровлям він готовий і на большевицьку шибеницю. Слова от. Цяпки так зворушили нас всіх, що рішено вкінці, що нас чотирьох наймолодших віком то є я, Кордуба, Мельничин і Яхно остаємось до останньої хвилини, щоби нести поміч тим двом найдорожчим нашим отаманам в найтяжчих переживаннях. Решта старшин негайно розбрилась.

В полудне тогож дня припровадили до бендерських казарм багато старшин, а між ними цілий полевий штаб. Тому, що бендерські казарми не мали доброї огорожі і багато старшин і тих, що їх припроваджено, поутікали, чрезвичайка перепровадила нас другого дня до миргородських казарм. Нас усіх напхали до великої кімнати в сутеринах з бетоновою підлогою як оселедців а чекіст кинув нам як щурам пів мішка пшона зі словами: вот вам ізменнікі на обед. Пшона того ніхто навіть не рушив. Під вечір той чекіст забрав його назад і виніс за браму.

На другий день припровадили до нас ще кількох старшин. Від них ми довідалися, що чрезвичайка має вивозити нас поїздом до Москви, а також, що по місті ходять чутки, будьто би киівляни збираються нас відбити. Це друге мабуть настрашило большевиків, бо вони покинули замір вивозити нас залізницею і в ночі дня 26. квітня 1920. р. припровадили нас всіх до пристані та заладували на пароплав, котрий негайно відплив в гору Дніпром.

Аж тут на пароплаві прочуняла більшість штабових старшин зі свого лібералізму і пізнала, що большевики не жартують та що нас всіх чекає як не кулька то стричок. Ми фронтові старшини давно пізнали їхню методу, тому майже всі завчасу поутікали. На пароплаві не було більше як десять сотників, решта всі штабові старшини. Пароплав сунувся по воді дуже помалу. Це викликало поголоску, що нас тільки трохи підвезуть у гору Дніпром і потоплять як щурів. Говорили також, що з хвилиною, як відіпруть поляків від Києва, вернемо туди знову.

Серед таких обставин до того в голоді, який від трьох днів дошкулював нам добре, почали ми нараджуватись що діяти. Ескорта В. Ч. К. мала 15 люда, а нас було рівно 120 старшин, бо двох хорунжих ще в Києві по дорозі втекло. Вкінці отаман Дудинський рішив, що ескорту треба роззброїти а самим втечи хочаб і на сторону заняту польськими військами. Треба було запізнатись тільки з капітаном пароплава, чи буде міг підплисти до берега і нас висадити.

Я пішов на розвідку до капітана пароплава, який підчас нашої балачки про ріжні справи показався полтавцем, щирим українцем. Я вже перед ним не скривався з нашим пляном і він згодився висадити нас на беріг під умовиною, що ми його заберемо зі собою.

Двох чекістів стояло на варті на покладі, решта була в каюті. Здається, що Кордуба ввійшов до них до каюти, буцімто попросити соли до пшона і приглянутись, що вони роблять. Одні грали в карти, другі спали покотом на підлозі. Найліпша хвилина, подумав я собі, і пішов до от. Дудинського зголосити, що все готове.

Я, Мельничин і Яхно пустилися сходами до каюти, Кордуба в хвилині, як ми будемо вже в каюті, мав скочити на поклад ще з одним старшиною, не пригадую собі його назвиська і викинути через барієру двох вартових чекістів у Дніпро.

В половині сходів нараз хтось міцно вхопив

Втікачі з „корабля смерти". Сидять зліва до права: Антін Мельничин, хор. УСС. І. сотні II. кур.;Орест Кордуба, хор. УСС. сотня кінноти УСС.; „Вуйко" десятник УГА; Богдан Яхно, хор. УСС. II. сотня II. куріня УСС; Петро Дуда, четар УСС. командант II. сотні II. куріня УСС.

мене за ковнір. Я обернувся і побачив незнаного мені отамана. Він кричав на ціле горло до нас:

— Дайте спокій, бо я все зараз видам чекістам, ви хочете ще гірше лихо стягнути на нас.

Я цофнувся і силою ледви втягнув розюшеного отамана назад до каюти старшин, котрі почали його втихомирювати. Для нас чотирьох не було тепер іншого виходу як скочити в Дніпро і з тою думкою я попращавшись з от. Дудинським і от. Цяпкою вибіг на поклад, де чекали на мене мої три товариші білі як трупи. До нас підступив капітан пароплаву, мабуть догадувався, що зайшло. Він затримав нас, кажучи, що зараз приплинемо до пристані Радуль та поучив нас, що на краю перону є діра до пивниці, в котрій ми будемо могли сховатися.

По кількох хвилинах приплили ми до пристані. Корабель ще хитався, як ми вже шусьнули всі чотири до пивниці. Капітан побачивши, що ми вже втекли, рушив негайно з місця і поплив далі. Ми заждали ще хвилину, бо на пероні було чути хід двох людей. Мусіла бути це мабуть сторожа при стації.Коли їх кроки утихли, я виглянув осторожно на перон. На пристані панувала знову тиша. Ми вилізли з укриття і бігцем навшпиньках пробігли через коридор будинку та кладку, що лучила пристань з берегом.

Пристань була по лівім березі Дніпра. Ми пустились бігцем берегом в долину з думкою пробитись назад до Києва. — Свій обовязок супроти от. Дудинського і от. Цяпки сповнили. По яких двох годинах пішого ходу стрінули ми старенького мужика, що ловив рибу з малим може 12. літним хлопцем. Ми розпитали його про відносини в околиці Радуля та про рухи большевиків. Ми хотіли продертися лівим берегом Дніпра в Київщину і там долучитись до повстанців. Однак мужик остеріг нас, що від тижня большевицька жандармерія дуже рухлива на лівім боці Дніпра і порадив нам, що правим багнистим берегом Дніпра будемо могли безпечніше продертись та навіть і перебути якийсь час в якогось доброго хазяїна. До Києва під цю пору з огляду на концентрацію большевиків проти поляків вдійсности продиратись було небезпечно.

Я мав ще коло 2000 карбованців і трохи керенських рублів. Витягнув 1000 карбованців і подав дядькови, щоби за ті гроші перевіз нас на праву сторону Дніпра. Ми посідали в чайку, а дядько змірив оком боки чайки, котрі всього на ширину долоні виставали понад воду. Добре, сказав по хвилині — плюснув веслами по воді і чайка швидко посунулась, заки хвилі Дніпра самі не вхопили її в свій танець колихаючи нею як лушпиною оріха. Веслувати майже не треба було, тільки хлопчина кермував нею як досвідчений моряк. Аж за чотири години осягнули ми другий беріг Дніпра тому, що з весною під цю пору Дніпро був широко розляв. Висівши з чайки дядько вказав нам напрям і окреслив місце одного німецького кольоніста, котрий мав нас справити в дальшу дорогу.

Під вечір добрили ми рештками сил до оселі кольоніста. В хаті було скромно але дуже чисто На стіні висіли два великі портрети господарів. На їду ми довго не ждали. Хазяйка поставила перед нами кавалок сала з хлібом і самовар. Аж на другий день рано ми розговорилися з хазяїном. Щоби дістатись до фронту, треба іти тільки багнами, бо двома одинокими дорогами большевики безустанно їздять та довозять харчі та аму-

Ґрупа колишніх У. С. С. і Української Галицької Армії в Семиківцях над Стрипою.

ніцію до позицій. Він порадив нам взяти чоловіка Трофима, котрий ходить по сіль на польську сторону, щоби нас провів.

Три дні ішли ми з Трофимом пінськими болотами, а ходити ними не так легко. Хоча ми були 23-літні молодці, то ледви могли скакати з кертичини на кертичину, а треба було з неї швидко утікати, бо кертичина видержувала тільки хвилевий тягар, а стоячи дальше на ній, чоловік западався у воду.

В останнім лісі, на краю, дядько полишив нас, а сам спрямувався в сторону першої хати. Не ввійшов ще кілька кроків, як зза дерев вийшла польська сторожа і окружила нас. Дядько зник у хаті. В команді полку поляки нас дуже чемно приняли, нагодували і підводою відставили до найближчої стації. Через Мінськ відвезли нас аж до Варшави, а звідти до табору полонених на Домбє.

МАТЕРІЯЛИ І ДОКУМЕНТИ.

ОСТАННІЙ РЕОРГАНІЗАЦІЙНИЙ НАКАЗ I. ГАЛ. УКР. БРИҐАДИ (ДАВНИЙ II. ГАЛ. КОРПУС)*).

Подав: І. К.

Команда І-ої Гал. Укр. Бриґади.

Наказ Бриґади ч. 1.

Цибулів, дня 3. мая 1920.

1) З огляду на те, що Бриґаді в такім стані, як вона тепер є, дуже тяжко маширувати, реорґанізується её в слідуючий спосіб:

а) піхота: цілу піхоту 1. 2. 3. полка й технічну сотню стягнути в один полк, котрого команду обійме отаман Волощук.

Полк сей сформувати ось як: І курінь з 1-го полка, II. курінь з 2-го полка, III. курінь з 3-го полка. Зі всіх скорострілів утворити полкову сотню скорострілів, причім звертається увагу, що всякі перенесення з одного бувшого полка до другого, забороняється.

Куріням I—III і сотні скорострілів приділити відповідний, після теперішних обставин найпотрібніший боєвий обоз. Решту обозів і матеріялу злучити в полковий обоз під командою сотника Сковронського. Задачею сего послідного обозу є харчувати вище згаданий полк і примістити в собі майно бувших полків.

Справу уоруження полка оставляється отаманови Волощукови відповідно до скількости оружжя, яке дотеперішні полки мають, після його думки.

б) кавалєрія: командантом кавалєрії назначується пор. Лукашевича з задачею сформувати одну сотню кавалєрії зі всіх коней, що здібні під сідло і сідел, які має у себе.

При сотні оставити найпотрібніший обоз, решту возів віддати до полк. обозу сот. Сковронського.

2) Сотню кавалєрії підчиняється під кождим зглядом от. Волощукови.

в) артилерія: Штаб от. Шепаровича розвязується. От. Шепарович передасть Булавну сотню і провіянтуру легкого дивізіону важкому дивізіонови. Телефонічний матеріял передасть сот. Зубрицькому і сот. Медведеви, а злишний матеріял і людей телефонічній сотні Бриґади. Старшин штабу, кромі ліквідуючого і лікаря, передати сот. Зубрицькому.

Отамана Шепаровича і ліквідуючого до команди Бриґади.

Сотник Медвідь утворить з Булавної сотні і харчевого уряду (? — І. К.) легкого гармат. дивізіона провіянтуру, котра буде прохарчовувати цілу артилерію, батерію сот. Зубрицького і важкий дивізіон. Батерію сот. Зубрицького підчиняється під зглядом тактичним прямо команді Бриґади.

Сан. відділ д-ра Питлика переіменовується на бриґадну лічницю під командою сотника Кравця.

Сан. відділ пор. Зленка приділюється от. Волощукови, сот. д-ра Олексія назначується санітарним шефом цілої артилерії в стані важкого дивізіона.

3) Приказується висортувати безуслівно всякий злишний обозовий матеріял і замінити на харчі або продати. Коні й упряж злишних возів держати як запас при полковім обозі.

4) Всі відділи Бриґади мають під особистою відвічальністю командантів віддати всі злишні сідла пор. Лукашевичеви, щоби сей міг зіставити відділ кавалерії.

5) Всі частини Бриґади мають від завтрішнього дня виставляти стало правильником приписану службу (дневальних**), інспекційних, реґулюючих обозами і т. п.) на маршу і в місцях кантоновання.

6) Звертається увагу, що підчас маршу мають всі частини звертатися по прикази і вказівки через своїх посильних до возу команди Бриґади, котрий буде заосмотрений в синьо-жовту хоруговку. В возі такім буде стало їхати Начальник Штаба або дижурний Бриґади.

7) Забороняється катеґорично принимати підчас маршу або кантоновання цивільних, незнакомих людей між частини й обози.

8) Всі приписи й установи Галицької Армії входять з днем 3. мая с. р. в ужиття. Всі чужі накази і приписи зносяться.

9) Замічається, що починають появлятися в частинах випадки пянства і рабунку. Ужити всіх мір, щоби се не повторилося.

10) Пор. Бородайка Корнеля назначується Стаційним старшиною команди Бриґади. Він буде все маширувати на чолі кольони й буде приділювати райони в евент. місцях кантоновання та давати вказівки евент. кватирунковим.

11) Пор. Козлинського Василя приділюється до команди Бриґади; названого возьме в стан Булавна сотня.

12) Приказується звернути більшу увагу на консервовання обозного матеріялу.

13) Іде до от. Волощука, от. Шепаровича, сот. Запутовича, сот. Зубрицькоро, сот. Медведя, сот. Кравця, пор. Артимовича, пор. Лукашевича, чет. Мініва (для оголошення підвідділам Бриґади).

Бісанц, підполковник, вр.

За згідність:

(підпис нечиткий).

*) Цей наказ подаємо дослівно, з незначними правописними змінами.

**) В оригіналі хибно „в невальних“ — може має бути „дневальних“ або „посильних“.

Житомирська юнацька школа

Формування; наука; бої; перший випуск української старшини.

Сторінки з недрукованого щоденника.

Написав *Всеволод Петрів,* ґенштабу ґенеральний хорунжий.

(Продовження).

У бік чуднівського мосту, що при устю ріки Камянки до Тетерева, розгорається рушнична стрілянина і сот. Никитин голосить до телефону, що вогнем у крило затримав ворога, що переслідував Залізничників, але його крило загрожене. Над р. Камянку висилаємо півсотню з резерви, бо треба затриматись, щоби дати Залізничникам змінити фронт. Зправа, зза Камянки з горбів починають летіти кулі, дзенькаючи у шиби в Семинарію та шукаючи по дахах і зойкаючи на бруку. Залізничники відійшли, треба й нам: з чуднівського мосту зтягаються юнаки в місто, розпочинаючи вуличний бій. Цим наші та ворожі шанси вирівнюються, ба — ми дістали перевагу, тому що в вуличному бою не рішає скількість, а якість а головне впорядкованість звязку та знання міста і пляновість чинів.

Відходячи від перехрестя до перехрестя, від звязкового пункту до звязкового, користуючись заздалегідь налагодженою сіткою, повільно впускаємо червоних до містя, примушуючи їх дорого платити за кожен крок. Треба досить довго вести цей бій, щоби устигли Залізничники минути місто, а вже наше праве крило глибоко охоплено тими, що йшли за Залізничниками, так що доводиться вислати ще чоту і закрити нею ті вулиці, в які проникав ворог. А тут на ліво зривається у Шкворника гаряча стрілянина, чутно крики ура-слава! За деякий час приходить від нашого звязку повідомлення, що при черговій контратаці Шкворник чи ранений чи вбитий, курінь не витримав і швидко відходить, відриваючись від нас, та що між С. С-ами та нами вже входять ворожі частини, а їх кіннота проскочила навіть в тил. Загинаємо ліве крило так, що школа вже в мішку, але не можемо кинути міста, бо Залізничники ще не пройшли настільки від Вранґелівки, щоби бути в безпеці; їх рух бачимо з дзвінниці собору. До того ще не відійшла середня сотня, що затрималася боєм у телефонній централі. Лише гармати відтягаємо за Семинарію.

Раптом добігає юнак від набойових скринок, що порожні відїздили до Черняхова та повідомляє, що їх острілянo при виході з міста на Черняхів: шлях відвороту для школи перехоплено.

Висилаємо останню півсотню з гарматами відкрити цей шлях, а в Семинарії лишається тільки штаб, як останній резерв та керуючий пункт, що не сміє відходити, поки не минула критична ситуація для передових частин школи. Відходить попри Семинарію остання розстрільна І-ї сотні; вліво густо, густо рвуться шрапнелі як наші так і ворожі, але всі вже в нашому тилу. Зовсім по заду починають стріляти юнацькі гармати; нарешті підїздять кінні юнаки, що були при телефонній централі: вони мали сутичку із ворожими кінними стежами. Як виросли за цей час юнаки: тоді під Скоморохами, лише випадок причинився до вдалого вислідку кінної сутички, а тепер билися шаблями й привели двох ворожих їздців.

Під гуркіт стрілянини у всіх напрямках, під зикаючими та чиркаючими по стінах та бруку вулиць кулями, що летять мало не зі всіх сторін, відходить школа, концентруючись до виходу на Черняхів. Ось кінець міста, якась садиба з садком, в якій наша півсотня, а за якою наші юнацькі гармати бють по північно східним виходам з Житомира, звідки намагається вийти червона піхота. Юнацтву вже вдалося своїми силами очистити собі шлях, спроба ворожа вийти навздогін за нами з Житомира відбита витриманим вогнем. Починаємо відходити на Черняхів та зустрічаємо самого отамана ґрупи, що особисто (штаб вже давно відїхав у Черняхів „налагоджувати відворот“) веде на поміч школі збірну сотню С. С-ів.

Раптом від села Камянки, це на північний захід в тилу, вибухає жвава рушнична і кулеметна стрілянина, пару стрілів гармат, знову жвавий вогонь. Отаман ґрупи наказує школі змінити напрям відвороту та йти на Камянку, щоби зясувати що там та евентуально допомогти Залізничним, бо здається по тилам школи прорвалися кінні та піші ворожі ґрупи, що збили курінь Шкворника, але юнацьку гармату знову приділює до свого відділу, так, що йдемо без гармат.

Посуваємося, криті стежами зі всіх боків, бо ситуація більше як неясна, а до того починають вже вечірні сутінки. Юнацтво втомлене цілоденним боєм, але бадьоро рушає, чуйне, готове до бою.

У вечірній мряці ледве видко хати Камянки, де то стиха то знову оживa стрілянина. Якийсь гарматний розрив вибухає над школою, росходяться розстрільні; проти кого? Йдемо вперед: хтось відступає перед нами, але якось на всі боки. Вперед, бо зблизька завше видніше. У тилу школи зривається стрілянина, звязок приносить повідомлення, що задні стежі відбили ворожу кінноту, що дуже необережно наїхала на них. Вперед, треба зясувати становище до темноти, а до того очевидячки переплуталися сторони, очевидячки всі здезорієнтовані, а в тому виграє той, що чинить рішуче, що проводить свій плян.

Входимо у село Камянку; на шляху авто — наше з командантури Житомира, в ньому наші вбиті, на північ від села вбиті, очевидячки червоні, бо нема ні одного уніформу залізничного, але в західному кінці, два забиті Залізничники.

Розпитуємо селян, відповідають „своїм“ охоче та висвітлюють, що у село вскочили кінні мо-

сковські відділи, яких вибили, наступаючи з півдня, Залізничники, при чому ворог відійшов на захід — тоб-то в напрямку від своїх. Потім ворожа піхота атакувала Камянку з півдня, а кіннота з заходу, наші почали відходити на схід, звідтам знову їх заатаковано, тому пішли на північ.Тут підійшли ми і червоні відійшли частинно на Вільськ, на захід, частинно на південь, а ґрупи потягли і на північний захід. По школі стріляла наша залізнична гармата.

Стемніло, відходити на приєднання до своїх головних сил за пізно, бо довелося би маширувати по розмоклих весняних шляхах цілу ніч, а юнацтво було страшенно зморене, тому заночували ми в Камянці, виставивши охорону... на всі боки. Була та неясна ситуація, яка часто твориться в тих війнах, де нема фронтів, де тяжкий чи недосконалий звязок.

Житомир залишено й тим скінчилася участь спільної юнацької школи в його обороні, а почалася нова доба боїв при відвороті до Олевська, про яку далі. (Далі буде).

РЕЦЕНЗІЇ І ЗАМІТКИ.

Маршал Вперед!

(З приводу книжки д-ра М. Антоновича „Маршал Вперел (Бліхер)". Квартальник Вістника, ч. 4.).

Який герой!

Правда — Німеччина, починаючи від Армінія аж ген до Бісмарка й Гітлєра, виявляє упродовж довгих століть цілі ряди національних героїв з божої ласки. Ряди володарських і ґеніяльних, повних зваги і повних посвяти, неустрашних і незломних духом провідників народу, ніби постаті з траґічних мітів Ріхарда Вагнера, оживотворені судьбою нації за крицевим законом історичного призначення. Та проте ще й після вісімнацяти століть німецької історії, і навіть безпосередно після епохи Фридриха Великого він, ґенерал-фельдмаршал Ґебгард Лєбрехт Бліхер, обожаний воюючою Німеччиною маршал Вперед в її оконечнім змаганню з Наполєоном — постать виїмкова. Він ось ніби звязує своїм подвигом століття Армінієвого бою в Тевтобурськім лісі зі століттям „битви народів" під Липськом.

Маршаль Форвертс!

Ви чуєте се імя і уявляєте притім мимохіть щось в роді старого Клємансо або Ґарібальдія. Але ні — не рівнайте того сімдесятьлітнього рубаки з ніким. Нехай, що він ще і як старий дідуган такий же завзятий, непримирний в бою, як і вісімдесятьлітній Клємансо, і зовсім не молодший від них Ґарібальді. Але в нього немає ні трійливого цинізму „старого тигра" Франції, ні суворого аскетизму італійського ватажка. Бачите, — Бліхер наперекір усій його історичній і репрезентативній величі, на овиді своєї, вщерть траґізмом перепоєної епохи та щаслива духовість, що ніби позолочена — промінчиком веселої погоди. Сивий дід з рожевими лицями, водно з невідлучною файкою в роті, він завжди готов гукнути до мужви щось дико бадьоре і зареготати на весь фронт, а на ворога плюнути такою страшною лайкою, що у французів не потрафить такого ні неотеса Лян ні навіть безличний ґасконець Міра. Дотого Ґебгарт Лєбрехт пристрастний картяр і такий самий аматор вина. А відносно жіноцтва він такий лицарський юнака, що ще як пятьдесятьлітній вдовець зміг дуже щасливо одружитися з двацятьлітньою красунею, панною Мальхен Кальомб, донькою каммерпрезидента з Емдену. Притімже ще одно:

Той старий Бліхер такий вам славний танцюрист, що на двірських балях в Берліні заганяє з цього погляду в кут і наймолодших четарів, а це дуже любить і подивляє в нього королева Люіза.

Словом:

Він усюди маршал Вперед і людина з благовісним проминням у душі. З тим проминням, що на боєвищі життя, на арені епохального змагання за визволення поневоленої Німеччини, виявиться у Бліхера незрушною як ґраніт вірою в оконечну перемогу над усе укоханої батьківщини.

І справді — велика віра здійснилася скорше, ніж того сміли надіятися його сучасники і його, менше або більше згідні з його думками сопутники. Всі, починаючи від самого короля Фридриха Вільгельма аж ген до наймолодшого ляндвериста, що з катехізмом Ґерреса в наплечнику і з піснями Теодора Вернера в душі спішив на поля Ґросґершену, Бауцену і Кацбаху попробувати сил в боротьбі з Наполєоном.

Адже і найкращі і найспосібніші люди з найближчого оточення Бліхера, навіть ті, що були його конґеніяльними однодумцями, ось як обидва головні реформатори пруської армії того часу, Шарнгорст і Ґнайзенау, знали хвилі важкої зневіри, особливож у часі після розгрому під Єною. Тоді з деяких їх листів так і вичуваєте їх повну неміч не тільки проти французького завойовника, що зміг загарбати більшу половину Прусії — 157.000 кв. км. з 5,000.000 населення! — але і проти всього, що було тоді репрезентативним світом Німеччини. Бо ми пригадаймо собі лиш, як тяжко було воно тоді мілітарним поступовцям типу згаданих уже та таких їх співробітників, як Боєн, Клявзевіц та Ґрольман, добитися встановлення закону про обовязкову військову службу німецького населення. Як тяжко було добути згоди короля на переведення хочби й найдрібніших реформ в армії. І як тяжко доводилося воно переконувати про необхідність якихось реформ штаб старих військових, які заскорузли геть у традиціях фридерицiянської, з мілітарного погляду тоді вже геть переможеної епохи. Але якщо Шарнгорст і Ґнайзенау через такі обставини доходять іноді до повної зневіри і довгі роки все наново тратять як сподвижники тих ідей ґрунт під ногами, то старий Бліхер як одинокий з табору реформаторів піддержує на дусі всіх з таким могутнім успіхом, що коли він в р. 1808 занедужав, то Шарнгорст писав йому:

— „Ви є наш герой і вожд, навіть, хочби вас довелося нести на ношах за і перед нами; і тільки з вами рішучість і щастя".

А те, що тут написав Шарнгорст, міг повторити незабаром нарід усієї Німеччини.

Бо в тому ось дальше, а властиво головне знамено величі Бліхера, що свою віру в перемогу Німеччини він і в хвилях найстрашнішого занепаду зруйнованої країни намагається при кожній нагоді доказувати чином і бити отак тараном своєї гарячої, одчайдушної активности в застигле лице „обставин“, створених за волею Наполеона. Для самого короля ті обставини після тільзітського миру такі незрушні і такі спетрифіковані французьким деспотом, що проте, аби самостійним почином нарушити їх, Фридрих Вільгельм не хоче навіть чути, і тому і з таким легким серцем помагає Наполеонові вимордовувати в своїй державі таких чудових революціонерів, як ось майор Шіль та його товариші. Ота рабська льояльність пруського володаря до корсиканського наїздника зазначувалася своїм погубним впливом як на відношенню всіх слоїв народу до створених „обставин“ так і на найближчім окруженню короля, де, як відомо, тільки одна королева Люіза та молодий родич короля, прегарний герой визвольної війни, принц Люї Фердинанд репрезентували щось в роді опозиції (хоч було іноді так, що королева, стероризована трійливою атмосферою не важилась говорити взагалі наперекір усім нікчемним брехням французьких шантеклерів про неї). А як відносилися до справи національного визволення навіть такі люди Німеччини, як Гете, Вілянд або Йоганнес Міллер, надто вже осліплені блеском Наполеонового „партеру королів“ в Ерфурті, про це може краще й не згадувати сьогодні.

І отимто така превелика вага абсолютної непримирности, абсолютної боєвої активности людини в роді Бліхера на овиді тієї поневоленої і порабощеної епохи.

Його славне „Вперед“ це ніби короткий, вояцький символ того нічим не припиненого прямування вперед шляхом і найгрізніших небезпек, для якого стриму не було і не могло бути ніякого ніде і ніколи.

Ви дивіться лиш, як він під Раткау, мов той окружений лев, коли вже вся армія розгромлена, сам рішається капітулювати аж — під напором трьох армій! Це армії Мірата, Сульта і Бернадотта, трьох хижаків, з яких один має натуру циркового комедіянта, другий, а саме пан Сульт, такий грабіжник і дерун, що вирабовує кожне місто до тла, і то виключно для себе, а Бернадотте, це скритий Юда, що при першій нагоді зрадить передовсім корсиканського давуна.

І вже тут Бліхер творить світлий прообраз геройської незломности таксамо, як його великий друг Ґнайзенау у Кольберґу, де населення за спонукою незабутнього радного міста, Йоахіма фон Неттельбека, рішається ставити французам опір навіть мимо того, що ґен. Льоазон зараз підчас першого бомбардування держить Кольберґ під барабанним вогнем цілих 30 годин! Читайте про це пропамятні спомини Неттельбека[1]). Вони заслугувалиб у нас не тільки на точну лектуру, але й на переклад на українську мову, так само, як і листування Бліхера (у нас же переклади літературних творів цього рода, як і взагалі переклади історичної мемуаристики, ще завжди до певної міри — **terra incognita**). А інші пруські ґенерали й команданти не то, що не намагаються ставити опору такій ворожій перевазі, як та, що проти неї змагався „до останнього шматка хліба і останньої лишки амуніції“ Бліхер, а здають ворогам найважніші місця без вистрілу. Після того ось, як по програній під Єною і під Ауерштедт головнокомандуючий пруською армією князь Гогенльоге-Інґельфінґен, заляканий брехнями Мірата, здав під Пренцяу армію в силі 10000 піхоти і 1800 кіннотчиків, капітулюють перед французами найсильніші твердині Прусії одна по одній, покриваючи соромом і ганьбою тих, яких обовязком було боронити їх до останньої каплі крови.

І саме це тут ті акти тхірства і безумної розпуки, що творять собою найчорніші сторінки в історії упадку народу „поетів і фільософів“ після Єни, і так яскраво відрізуються від грядучих подвигів Бліхера і його однодумців в безпощадній боротьбі за визволення поганьбленої Німеччини.

От вам вісімдесятьлітній командант сильно укріпленого Штеттіна, ґен. Ромберґ, що маючи 6000 добре узброєної залоги і 120 гармат, здається відділові 800 французьких вершників так швидко, що Наполеон глумиться з нього, кажучи: „Тепер, коли твердині здобуває мені кіннота, не треба нам ні інженірів, ні тяжкої артилерії“. А у Шпандау майор Бенекендорф нахваляється спершу, що віддасть французам хіба тільки руїни твердині, але з хвилею, коли французи являються, він ще таки перед затвердженням капітуляційного договору кн. Гогенльоге, віддає Шпандау наїздникам, турбуючись притім головно вратуванням свойого численного — дробу. Твердиню Кістрін, що вважалась просто непереможною, здає французам полк. Інґерслебен, в наслідок чого весь край аж ген по Вислу опинився в руках ворога, і таксамо ганебно здали тоді і найсильнішу твердиню Прусії, Маґдебурґ, де було 23800 залоги, 6563 коней і 600 гармат і пребагаті засоби муніції та харчів, причім відомий Наполеонський герой, ґен. Ней, бере в полон 19 ґенералів, які разом мають — 1300 літ. Тільки в містечку Гамельн — відомім зі славнозвісного переказу про щуролова — залога з полку Бранденбурґ, зраджена ґен. Шелером, намагається ставити французам опір, а брати Варнави з відділу сотника Бріцке, вбивають себе взаїмно, приложивши собі кріси до грудей, щоб не каратись соромом ганьбливої здачі.

Отимто й не диво, що на тлі подібних фактів такого епохального значіння для долі тодішньої Німеччини набирає сміливий почин ґен. Йорка відносно договору з ґен. Дибічом у Таурогґен, та кожен подвиг Бліхера. Особливож його перемога над Макдональдом коло Кацбаху, добуття змоги переходу через Ельбу біля Вартенбургу, перемога над Мармоном під Мекерн, над самим Наполеоном біля Ля Ротієр, при здобуттю Парижа 1814 і 1815, а як вершина всього — Бліхеровий безсмертний подвиг під Ватерльо, що разом з уділом Веллінґтона рішає судьбу Наполеона назавжди.

От вам і кілька рисів до портрету великого полководця, життю і чинам якого присвячена коротка моноґрафія д-ра Антоновича.

Вона, подібно як і нашогож автора праця про Ґерреса (Кнзб. Вістн., ч. 3) та Л. Мосендза річ про Штайна (**ibid.** ч. 6.), вартісний вклад в ту історичну літературу, що її дає нам бібліотека Вістника. Що вона в нас з деякого погляду щось зовсім нове і є неабияким двигуном історичної і політичної освіти особливож нашої молодої ґенерації, цього мабуть і не треба підкреслювати, бо це заслуга, вага якої признана вже нині в нас скрізь, де йде і читається українська книжка. Зокремаж увага редакції, присвячувана нею епосі Німеччини **anno** 1813., свідчить про доцільну пляновість її праці та дуже добрий підбір тем, таксамо пляново узгіднених і з темами інших праць в нашій бібліотеці. А щодо праці самої, то треба сказати, що стиль шан. автора зазначується вдумчивою повагою, завдяки якій його оповідання вщерть річеве, — іноді мо-

---

[1]) Дуже добре видання цього твору є в Рекляма: **Nettelbeck, Lebensbeschreibung** m. 3851-55. О. Г.

же аж надто річеве — розмальовуючи головним чином факти, нанизані з гідною признання послідовністю по лінії читко підкресленої ідеольоґії нашої бібліотеки, а саме:

Активности, характерности і незломности як необхідних умовин усякого творчого почину.

І тому книжка п. Антоновича цінна і читається помимо її холодної річевости — цікаво.

Тільки тут і там попадаються дрібнички, з якими можна з автором не погодитися. Нпр.:

Автор, згадуючи про Бліхерову просьбу димісії до Фридриха II., каже, що король відповів йому лаконічно: „Ротмістр Бліхер може забиратися до чорта" (ст. 17.). Це деякі історики заперечують, зазначуючи, що за всю відповідь Бліхер почув від ґен. Льольгефеля слова про те, що „Його Величність звільняє (Бліхера) від служби". Щождо полку гузарів Беллінга, в якому Бліхер починає свою військову службу у пруській армії, то він щойно 1764 р. дістає червоні уніформи, а в р. 1760 це ще був полк чорних гузарів. — Щодо фізіократів, згаданих автором на ст. 18., то було вказане додати деяке пояснення, і необхідно згадати про творця фізіократичної теорії Кесне. Таксамо можна було дещо точніше розповісти про голяндську ворохобню в р. 1787, яка то дата визначує в нашого автора приблизно і смерть першої жінки Бліхера („коло сьогож часу..."), тоді, як вона померла в році 1791. А чи конче треба вживати в нас слово „герцоґ" замість нашого власного „князя"? Коли „герцоґ", так тодіб уже і „ерцгерцоґ" та „ґросгерцоґ", а цеж не можна. А на стор. 20. імя відомого французького ґенерала Десе подане в нашій транскрипції неправильно як Дезе. Даліж як число полонених в райнськім поході автор подає 3500, хоч здебільша кажуть про 3327 бранців тоді. — Згадуючи тут уперше про Шарнгорста і Ґнайзенауа, треба було необхідно подати про їх особи щось ближче, бо читачеві, не обізнаному ні з історією, ні з працями про Ґерреса та Штайна в нашій книгозбірні, замало почути, що це „військові старшини" (ст. 20). Годі теж згодитися зі стилізацією речення на ст. 23: „І як часто спадали лаври побіди на голови тих неуків ґенералів! Гондшоотен, Ваттіньї, Флєріс збавили Францію від напасників...", бо виходить, начеб це імена якихось вождів, а це імена боєвищ (до тогож Гондшоотен зам. Гондшоте). — Про Боєна, Клявзевіца і Ґрольмана треба було подати декілька точніших дат.

А малюнок подій від облоги Ульму до Єни надто сконденсований і тому в цілости сірий. Зокремаж недостає цікавіших подробиць про те, як панічний страх перед французами велів безхарактерним ґенералам здавати ворогові одну твердиню за другою.

І таке подібне й інше, про що тут далі не хочу розводитися, таксамо, як і над деякими промахами проти мови. Це все ось дрібниці, які високої ідейної вартости нашої книжечки не зменшують ніраз, і нам треба лиш побажати, щоб таких картин бібліотека Вістника давала нам якнайбільше.

Д-р Остап Грицай.

Воєнні усмішки.

Дивний „казус"

Трапився мені „казус" з ділянки міжнародного права. Воно тим дивніше, що зацікавлені в ньому тільки дві особи — я й мій товариш, б. підхорунжий У. Г. А. Гриць Семанко, тепер повітовий кооперативний люстратор. Колись... колись — на дні моїх споминів... у 1919 році — я позичив у нього сто гривень. Це було у місяці квітні на стації в Дрогобичі. Там був ресторан. На стіні висіла таблиця з товстим написом: „Проситься мати дрібну монету". Тобто власник ресторану не мав дрібних грошей на здачу. Я тоді й позичив згаданий банкнот, обіцяючи його зараз після вечері звернути.

Повечеряв я, хочу розплатитись. — Пане однорічний — ви не бачили напису на стіні? — Який напис? — вдаю турка. — А ось! — і показує. — Гм... — кажу — я цього не знав. Трудно. — Звернув мені власник банкнот, гнівний аж жовтий. Я пішов. Семанко чекав уже, але я якось викрутився і не віддав. Банкнот прилип до мене.

Ось така то була праісторія цього банкноту.

Минули століття.

Зі Семанком не бачився я довгих 18 літ.

Тому кілька тижнів я зустрівся з ним у Львові.

Після гарячих і сердешних привітань — він каже:

— Тішуся, що мені нарешті довг віддаш.

Я зробив великі очі.

— Який довг?

— Ти забув? А 100 гривень, що я тобі позичив у Дрогобичі на стації?

Я станув як укопаний. Довго дивився я на нього і врешті кажу:

— Чи ти збожеволів? Та-ж ті довги належать — якби це сказати — до історії.

— Не плети дурниць. Може скажеш, що й Америка зарахувала своїх довжників до історії?

Я ще не міг отямитися.

— Прецінь, кажу, гм... Та як? Адже ж воно — якби це сказати — було за іншої держави... Знаєш, я навіть забув...

— Але я не забув.

І пішов. А я справді, знаєте, забув. Всі свої довги списую в окремім нотатнику і під оглядом реєстрації своїх довгів я є нотолрійно відомий, як солідний і совісний довжник. А цього — подумайте — я навіть не реєстрував.

Не знаю, який є правний бік цього казусу. Хочу написати в цій справі до Союзу Народів і до Трибуналу в Газі.

І взагалі — дивна справа. Гм... Читав я десь, що 1918-19 роки це був чарівний сон... І підчас цього чарівного сну я позичив 100 гривень... Ну, й я їх уважав сонним маревом...

Чи хто віддає гроші позичені в сні?

Федь Триндик

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ІНЖ. КОСТЬ КОТЕЦЬКИЙ, б. підхор. У. С. С.

Дня 22. жовтня мин. року помер у Майдані під Станиславовом у 54-ому році життя інжинір Кость Котецький, б. підхорунжий У.С.С. та один із небагатьох у нас знавців нафтового виробництва.

Покійний уродився в Лютовиськах, ліського повіту у священичій семї та по укінченні середньої школи за-

писався у Львові на університетські студії. Саме тоді розгорілася боротьба за український університет у Л:вові, що довела до відомої сецесії (виходу) української молоді з львівського университету (1901—1902 р.) і Покійний, разом зі сотнями інших студентів, покидає Львів та переходить до Праги. Там вписується на політехніку й студіює хемію, бажаючи посвятитися нафтовій промисловости, в якій сподівався знайти користи також для українського народу.

По закінченні студій працює — задля браку своїх — у чужих підприємствах, де своїм незвичайним знанням, великій працьовитости й численним технічно-хемічним уліпшенням скоро здобуває собі добре імя й славу одного з найтугіших хеміків нафтового виробництва.

Світова війна 1914 р. застає його на становищі інжиніра-хеміка в державній рафінерії нафти (відбензинарні) у Дрогобичі. Хоча, як необхідний фахівець, Він міг легко звільнитися від військового обовязку — зголошується зі степенем однорічного старшого десятника (підхорунжого) до У. С. С. Разом з леґіоном УСС Покійний перебуває перший і чи не найтраґічніший етап — відворот на Мадярщину, а відтак бере участь в перших карпатських боях та в акції відомих „двацяток".

Та вже з початком 1915 р. важко занедужав. Його звільняють назавжди від військової служби й Він вертається до свого звання. Листопад 1918 р. застає його на чужині, на становищі технічного керівника рафінерії нафти в Пардубицях, на Чехословаччині. Покійний покидає це спокійне й вигідне становище, зголошується до служби урядові ЗОУНР й приймає місце хеміка в дрогобицькій відбензинарні, що тоді перейшла на власність українського народу. Тут він працює з правдивою самопосвятою.

Разом зі сотками евакуованих державних службовиків і вояків у травні 1919 р. захопили його польські війська у поїздах, що задля переповнення залізниць нафтовими цистернами не вспіли на час видістатися з бориславського басейну. Покійний опинився в таборі полонених у Вадовицях, а відтак у таборі інтернованих на Домбю під Краковом, де перебув довший час.

Після звільнення працює знову в рафінеріях нафти, якийсь час у Пардубицях, де його гостинний дім стає в пригоді неодному нашому воякові-скитальцеві, а відтак у краю та вкінці залишає чужі підприємства й кидається до розбудови рідного промислу. Закладає власний варстат праці, вкладає в нього свої скромні ощадности і ввесь свій труд, працює з великим успіхом, задля поширення підприємства приймає спільників та коли вже став твердо на ноги, тратить все.

Імя інж. Костя Котецького не чуже нашому громадянству, але мало хто з нас знає, що це імя було добре відоме далеко поза межами нашої Батьківщини, а навіть поза межами Европи, а саме в міжнародніх нафтових колах, де Покійний мав розголос одного з найкращих хеміків-нафтовиків. Найкращий доказ — покликання Покійного японським урядом до влаштування рафінерії нафти в Манджурії 1928 р. Та крім того інж. Котецькому вже раніше робили корисні предложення на далеку чужину, між іншим до Мексику, на Суматру та на Кавказ, але Він всі ті предложення відкидав, щоб тільки не відбиватися від рідного ґрунту, щоб тільки здійснити задушевну мрію — працювати для українського промислу та для українського народу.

З інж. Костем Котецьким відійшов від нас не тільки активний боєвик за кращу долю українського народу, що один із перших зі зброєю в руці станув під першим нової доби українським прапором військовим, з Ним відійшов не тільки визначний знавець нафтового діла, але й людина незвичайних прикмет — наскрізь шляхотна, хрустального характеру і щирого, теплого серця.

Тому й залишає по собі щирий жаль і трівку память у всіх, що Його знали і вміли оцінити. **т. м.**

Д-Р ОСИП КОС.

лікар-полковник У. Г. А.

Дня 3. березня 1937. помер, а дня 5. березня 1937. зістав похоронений в м. Угнові Др. Осип Кос — лікар-полковник У. Г. А.

Покійний уродився в Комарні дня 21. серпня 1870. — Був сином богатих Комарнянських міщан, які виховали двох синів на адвокатів та двох на лікарів. Один з братів покійного був бл. п. Др. Андрій Кос адвокат в Калуші, знаний орґанізатор і посол Калущини.

Покійний покінчив ґімназію у Львові, медичні студії в Відні, Ґрацу, Кракові і Інсбруці. По укінченні медицини Покійний вступив до австрійського війська і перед вибухом світової війни був вже полковим лікарем 36 полку краєвої оборони, котрого долю ділив також в перших кількох боях з початком світової війни. Потім стрічаємо його якийсь час як санітарного шефа табору полонених у Ґредінґ у Сальцбурґу, де докладав немало старань, щоби влекшити долю полонених українців з російської армії. — При кінці світової війни Покійний в ранзі підполковника був шефом візитаційної комісії шпиталів Австрії.

В перших днях листопада 1918. року Покійний вступає в ряди У. Г. А., де в ранзі полковника одержав приділ на команданта шпиталів у Станиславові. Там і залишив його відворот У. Г. А. Потім Покійний виконував через довший час лікарську практику в Надвірній, а від 1922. року аж до смерти в Угнові, заробляючи серед дуже тяжких обставин на утримання своїх трьох синів та двох дочок, котрим в останніх літах життя дав можність здобути вищу освіту і котрих старався виховати на добрих українських громадян. — Хоч Покійний мав усі дані одержати на підставі служби в б. австрійській армії емеритуру, признання її і виплати таки не діждався.

Як людина дуже інтелігентна, характерна і великий патріот Покійний користувався великою симпатією і щирою приязнею серед широких кругів знайомих і приятелів, котрим нераз служив в громадянських справах розвагою і порадою.

В році 1935. Покійний пережив наглу смерть дочки Марусі Кос, котрої імя часто повторювалося в останніх процесах українських націоналістів в Варшаві і у Львові, а в звязку з чим Покійний мав цілий ряд терпінь та прикростей, котрі загнали Покійного передвчасно в могилу зараз побіч могили його улюбленої дочки на угнівськім кладовищу.

Громадянство Угнівщини, котре з пієтизмом оточує своєю опікою могили стрільців і старшин УГА похоронених в Угнові, повинно заопікуватися гідно ще одною передвчасно вирослою на цвинтарі в Угнові могилою — могилою славної памяти полковника У. Г. А. Д-ра Осипа Коса.

Др. С. Б.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

Ів. Ш.

Стефанів Зенон. Українські збройні сили в 1917—1921 рр. Воєнно-історичний нарис. Частина І. Коломия 1935. 8°, ст. 123.

Зміст: Вступ. Відновлення укр. збройної сили: укр. військові орґанізації перед світ. війною, Укр. Січ. Стрільці. Творення укр. збройної сили за Укр. Центр. Ради: військовий рух в початках революції 1917 р., Богданівський полк, військові зїзди, українізація частин на фронті, Перший Укр. Корпус. Вільне Козацтво, Збройні сили УНР, вищі військові установи та орґанізація армії, формації з полонених. Перша укр.-моск. війна: наступ москалів, боротьба за Київ і відступ Укр. Армії на Волинь, очищення України від ворога за допомогою нім. війська. Орґанізування війська за Гетьманату: уклад армії, відновлення козацтва, література.

Стефанів Зенон, б. хор. УГА. Військові сили часів Центральної Ради. „Історія Українського Війська". Вид. Ів. Тиктора. Львів 1936. 8° в., ст. 376—420.

Гал. Курінь. Охорона Центр. Ради. Бої з муравйовськими бандами.

Стефанів З., Шрамченко Святослав і Гнатевич Б. др. Доба Гетьманщини. „Історія Українського Війська". Видання Ів. Тиктора. Львів 1936. 8° в., ст. 421—432.

Стефанович Лев, б. хор. У. Г. А. У отамана Тараса Святенка. „Літопис Ч. К." Львів 1933. 4°, ч. 10 ст. 18—20.

1920. Село Гончарівка на Ірпені.

Стефанюк Ф. З Українськими Січовими Стрільцями. „Укр. Голос" Вінніпеґ 1928, ч. 41—43.

Стецюк Григ., Др. Герої. „Україна". Камянець 1920, ч. 109.

Про от. Тютюнника Юрка, його дружину і їх маленьку доню. Враження 17-тьох днів, проведених в Зимовім поході.

Стечишин Степан, господар. З споминів полоненого.

З Перемишля в Росію. Знайомство з родиною Чикаленків. Часи перевороту і революції. „Літопис Ч. К." Львів 1932, 4°, ч. 7/8. Ст. 17—20.

Стечишин Микола, шкільн. Щипіорнський Військовий цвинтар. (Спроба історичного нарису). „За Державність". Збірник 2. Каліш 1930. 8° в., ст. 151—183.

Стешко Федір. Українських гурток у Київській Військовій Школі (рр. 1899—1901). Спомини учасника. Кал. „Дніпро" на 1936 р. Львів 1935, 8°, ст. 121—125.

Пізніше учасники визвольної війни.

Ст. Здолбунів 4. 5. 1919 р. „Дзвін". Рівне 1919, ч. 4.

Про два замахи: лівий — Камянецький і правий — Оскілківський.

Ст. Козак. Упімнімся за свою козацьку честь. „Коз. Голос". Камінка Струмілова 1919, ч. 14.

Сторінка з „Альманаху Українських Січових

Стрільців". „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°. ч. 5. ст. 11.

Образки і маніфест Головної Української Ради до Українського народу, з дня 6 серпня 1914.

Сторінка із „Альманаху Українських Січових Стрільців. „Літопис Ч. К." Львів 1935. °4, ч. 6, ст. 13.

Ілюстрації і текст про У. С. С.

Сторінка із „Альманаху Українських Січових Стрільців". „Літопис Ч. К." Львів 1935. 4°, ч. 7/8. ст. 13.

Ілюстрації і текст про У. С. С.

Сторінка Історичних Документів державного значіння. Лист сенатора с. Шулехина (!) до Отамана Петлюри. В альбом Андрієві Лівицькому. „Немезида". Яблонна 1936. 8°, Збірник 2. ст. 37—43.

Це лист Шелухина від 17. XI. 1920 з Відня. проти політики А. Лівицького.

[*Сторінка* Історичних Документів державного значіння]. Нотатка адютанта Головного Отамана сотника Доценка. Лист пана добродія О. Виговського до командуючого Армією ґенерала Омеляновича Павленка. „Немезида". Яблонна 1936. 8°, Збірник 2. ст. 44.

24 і 25. VII. 1920. Інтриґи.

Страшна картина з польської неволі. „Укр. Прапор". Відень 1919, ч. 3.

Галичина.

Страшні умовини в таборі полонених та інтернованих в Отшалкові. „Укр. Прапор". Відень 1919, ч. 17.

Стрілець. 6-а стр. дивізія. „Укр. Стрілець". Київ 1920. 8°, ч. 2, ст. 17—20.

Київ. 1920. Етапи нашого війська, початі формування 6-ої стр. дивізії.

Стрілець. Місце культурно-просвітної праці в Українській Армії. „Укр. Стрілець". Київ 1920. 8°, ч. 2, ст. 15—17.

Стрілець Андріяс рятує сотню. „Кал. Черв. Кал." на 1932 р. Львів 1931. 8°, календаріюм серпень.

Подав М. Горбовий. У.С.С. Потутори, протимосковський фронт. Гер. вчинок. 3 іл.

Стр. Микола Марків. „Літопис Ч. К." Львів 1935. 4°, ч. 9, ст. 22. Посмертні згадки.

Некрольоґ. Причинки до біоґрафії.

Стрілець Зайчук виносить з поля бою раненого свого команданта. „Кал. Черв. Кал." на 1927 р. Львів 1926. 8°, календаріюм — липень.

7-ма Львівська бриґада під Бережанами і 1-ша бриґада У. С. С. III-й курінь. На протипол. фронті. Гер. вчинок. 3 іл.

Стрілець Кумошек виганяє з пивниці ворожу стежу. „Кал. Черв. Кал.". Львів 1926. 8°, календаріюм — серпень.

Львів, ул. Бема. 5-а сотня У. С. С. Проти поляків 3 ілюстр.

Стрілець Остап Заставецький. „Кал. Черв. Кал." на 1932. р. Львів 1931. 8°, календаріюм — січень.

У. Г. А. 2-а сотня II-го куріня Золочів. полку. Малехів коло Львова. I. 1919. Протипольський фронт. Гер. вчинок. Подав Остап Ракович.

Стрілець Антін Березюк з 4. Золочів. бриґади, зі зайнятого ворогами села телефонічно помагає свому куріневі відбити позицію. „Приятель Укр. Жовніра" — кал. на 1923 р. Львів 1922. 8°, календаріюм — листопад.

Гер. вчинок. 3 іл.

Стрілець Кутерлаш утікає з полону. „Кал. Черв. Кал." на 1932 р. Львів 1931. 8°, календаріюм — жовтень.

У. С. С. Закарпаття XI. 1914. Протимоск. фронт. Гер. вчинок. 3 іл. Подав М. Горбовий.

Стрілець Малий добуває ворожу позицію. „Кал. Черв. Кал." на 1937 р. Львів 1936. 8°, календаріюм — січень.

У. С. С. на Беднарівці під Львовом. I. 1918. Гер вчинок. 3 іл.

Стрілець 5. сотні Вишколу У. С. С. в Стрийському парку борониться проти пятьох ворогів. „Кал. Черв. Кал." на 1922 р. Жовква 1922. 8°, календаріюм — січень.

Кумошек. 3 іл.

Стрілець Саджениця на Маківці. „Кал. Черв. Кал." на 1929 р. Львів 1928. 8°, календаріюм — квітень.

У. С. С. 29. IV. 1915. Гер. вчинок. 3 іл..

Стрілець 4. бриґади Ярослав Чернівський боронить сам один через два дні військового маґазину. „Кал. Черв. Кал." на 1925 р. Львів — Київ 1924. 8°, календаріюм — грудень.

У. Г. А. 1919. ст. Попелюхи. Протиденікінський фронт. Гер. вчинок. 3 іл.

Стрілець Цястечко, герой боїв на Лисоні. „Кал. Черв. Кал." на 1927 р. Львів 1926. 8°, календаріюм — вересень.

У. С. С. 3. IX. 1918. Гер. вчинок. 3 іл.

Студент Такачук з горсткою буковинських студентів боронить села Лужани і бере полонених. „Кал. Черв. Кал." на 1927 р. Львів 1926. 8°, календаріюм — жовтень.

XI. 1918. Проти румунів. Гер. вчинок. 3 іл.

Стрілецька вечірка в роковини повстання проти Скоропадського. „Стр. Думка", Старокостянтинів 1919, ч. 63, ст. 3.

С. С. в Старокостянтинові.

Стрілецьке торжество. „Нова Зоря". Львів 1936. ч. 38, ст. 7.

Стрілецький Календар на переступний рік 1920. Зредаґував Степан Рудик. Старокостянтинів 1919 8° м., ст. 64. Накладом Пресової Кватири С. С.

ЗМІСТ: Чиж. Я. Чим повинні бути Січові Стрільці для України? — Ґрех Я. Коротка історія Січових Стрільців. — С. О. Українська Народня Республика. — О. М. Наші вороги. — Герб України. — Бойова памятка Січового Стрільця. — Команда Січових Стрільців. — Етноґрафічні межі України. — Ще не вмерла Украіна. — Не пора... — Бабій О. Гей не дивуйтесь. — Як з Києва в Житомир Січовики манджали. — Курах М. Вилітали сизі орли. — Гей на горі! — Червона Калина. — Гей видно село... — Зажурились галичанки. — Їхав стрілець на війноньку. — Кажуть. — Стрілець Нетяга. — Франко Ів. Ум остри... — Антонович. Ідуть вовки-сіроманці. Примітка.

Стрілецький Календар — Альманах Артистичної Горстки і Пресової Кватири УСВ в полі на звичайний рік 1917. Львів 1917. 8°, ст. XVI календаріюма + 160 альманаха п. заг. „Тим що впали" — літературно-мистецький збірник. Зложив Микола Голубець, украсив Іван Іванець + 16 ст. оголошень. На веліннованому папері з трибарвною вінєтою О. Ку-

рилася на окладинці. Коштом і заходом Арт. Горстки і Пресової Кватири У. С. В. в полі. Ціна 5 кор.

ЗМІСТ: Микола Голубець. Спомин. — Левко Лепкий. Ой видно село. — Роман Купчинський. За рідний край. — О. Маковей. Брати. — Іван Панів. Могила. Лист. — М. Г. Тим, що впали. Ой зза гори чорна хмара стала. — Мих. Гайворонський. Їхав стрілець на війноньку. — Гр. Трух. Шуміли там лози злегенька. — Невідомий. Мій краю. — Р. Купчинський. А я буди молитися. Під Галичем. — Невідомий. Ходить смута по синій горі. — Мих. Гайворонський. Ой впав стрілець. — Р. Купчинський. Стрілецька пісня. — Ів. Балюк. Скошений цвіт. — Гайнріх Гайне. Ґренадирі. — Юра Шкрумеляк. Зі скорбних пісень. — Невідомий. Із пожовклих листків. — Гайнріх Гайне. Es blasen die blauen Husaren. — Р. Купчинський. Тіням. Літним вечером. На постою. — О. Іванчук. На стрічу ясної царівни. — В. Пачовський. Хоругва невмирущих. — В. Дзіковський. Ранок у степу. — Л. Лепкий. З настроїв з над Стрипи. Д. Лукіянович. Під свій прапор. — Т. Мелень. Український Леґіон. — В. Дзіковський. Від Веречок до Семиковець. — М. Голубець. Із неписаного журналу. — Т. Цьокан. Економічна-адміністраційна сторона У. С. В. — Д. Вітовський. Маківка. — Ю. Соколовський. Із дневника героя. — І. Балюк. Листи з поля. — П. Франко. В літаку. — І. Білозор, др. Із записок кур. лікаря. — М. Яцків. До історії Коша У. С. В. — В. Дзіковський. До історії гуцульської сотні. — Л. Лепкий. Брикуля. — С. Витвицький, др. Збірна Станиця У. С. С. у Львові. — В. Дзіковський. З дневника. Бої під Бережанами. — Ів. Калинович. Важніші жерела до історії У. С. С. — В. Береза, О. Кузів. — С. Масляк. Іван Балюк. — М. Голубець. Олена Кульчицька. — Лепкий Л. і Оробець В. Над Стрипою. Під Бережанами. — (Схеми) — Ноти. З ілюстраціями.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ.

З цим числом висилаємо точним П. Т. Передплатникам шестий аркуш споминів ген. Кравса „За Українську Справу". Спомини будуть закінчені в ч. 7. за липень ц. р. і тоді вишлемо окладинку та світлину автора. П. Т. Передплатники, що не мають всіх аркушів споминів, можуть їх одержати, якщо вирівнають передплату за І півpік 1937 р.

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

В перших днях червня ц. р. вийде накладом „Червоної Калини" Історія Січових Стрільців „Золоті Ворота". На 4-ій стр. окладинки цього числа „ЛЧК" поміщені ближчі дані про зміст Історії. Цю книгу висилаємо лише тим П. Т. Членам „Червоної Калини", що одержали „Історію Леґіону УСС" і за неї заплатили. Хтож Історії УСС не отримав а бажає її мати, а також „Золоті Ворота" зволить повідомити Видавництво.

Великий Співанник „Червоної Калини" (подробиці на окладинці) вже появився. Ціна для П. Т. Членів „Червоної Калини" зол. 22.50., з пересилкою зол. 23.50. „Співанник" висилаємо П. Т. Членам лише на замовлення.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

IX. річник / Число 6. / Червень 1937.

ЗМІСТ:

Редаґує: *В. Софронів-Левицький*. Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*. З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка.

